

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»  
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ  
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

**Вероніка Баньої**

**СУЧАСНА  
УКРАЇНСЬКА МОВА  
(синтаксис складного речення)**

**Практикум**

**для студентів IV курсу  
денної та заочної форм навчання  
спеціальності 014 Середня освіта  
предметної спеціальності 014.01 Середня освіта  
(Українська мова і література)  
освітньої програми «Українська мова і література.  
Англійська мова і література»**

**Ужгород 2023**

**УДК 81(076)**  
**Б-23**

Рекомендовано до друку вченою радою філологічного факультету  
Ужгородського національного університету,  
протокол № 8 від 15 червня 2023 року

Укладач –

*Баньої В.Ф.*, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови  
Ужгородського національного університету

Рецензенти:

*Боднар Н.П.*, вчитель-методист, вчитель української мови і літератури  
Ужгородського ліцею №5 Ужгородської міської ради Закарпатської області;  
*Негер О.Б.*, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови  
Ужгородського національного університету.

Відповідальний за випуск –

*Венжинович Н.Ф.*, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри  
української мови Ужгородського національного університету

**Сучасна українська мова (синтаксис складного речення):**  
практикум для самостійної роботи для студентів 4 курсу денної та  
заочної форм навчання спеціальності 014 Середня освіта предметної  
спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література)  
освітньої програми «Українська мова і література. Англійська мова  
і література». / Уклад. В.Ф. Баньої. Ужгород, 2023. 64 с.

Практикум призначений для самостійної роботи студентів 4 курсу денної та  
заочної форм навчання спеціальності 014 Середня освіта предметної  
спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) освітньої  
програми «Українська мова і література. Англійська мова і література», які  
вивчають «Сучасну українську мову» відповідно до навчального плану. Мета  
видання – допомогти студентам здобути навички практичного застосування  
теоретичних знань.

## ЗМІСТ

Вступні зауваження.....	4
Робоча програма навчальної дисципліни «Сучасна українська мова».....	5
Рекомендована література.....	17
Тема 1. Складне речення як синтаксична одиниця. Принципи класифікації складних речень у підручниковій літературі для ЗЗСО.....	20
Тема 2. Складносурядне речення в шкільному курсі української мови.....	23
Тема 3. Типологія складнопідрядних речень у підручнику з української мови для 9-го класу і структурно-семантична класифікація складнопідрядних речень. ....	29
Тема 4. Логіко-граматична класифікація складнопідрядних речень.....	32
Тема 5. Багатокомпонентні складнопідрядні речення в шкільному курсі української мови. ....	34
Тема 6. Особливості складних безсполучникових речень у підручниковій літературі з української мови для ЗЗСО. ....	37
Тема 7. Складні синтаксичні конструкції. Період. ....	40
Тема 8. Поняття тексту у шкільному курсі української мови. Стилiстичні ресурси складного речення і великих синтаксичних сполук. ....	43
Тема 9. Конструкції з чужим мовленням. Пунктуація (узагальнення).....	45
Тестові завдання перевірки засвоєння теоретичного матеріалу.....	48
Індивідуальні завдання.....	61
Основні вимоги до оформлення презентації, реферату.....	62

## ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

Практикум містить необхідні матеріали для самостійної роботи здобувача освіти: робочу програму навчальної дисципліни «Сучасна українська мова», рекомендовану літературу, тематичні блоки відповідно до робочої програми, практичні завдання (вправи), тестові завдання для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу (першого рівня складності закритої форми, яка передбачає вибір однієї правильної відповіді), що допоможуть практично закріпити теоретичні знання, перевірити успішність їхнього засвоєння, інтенсифікувати самостійну роботу студентів у межах курсу «Сучасна українська мова». Опрацьовуючи тести, подані в методичному посібнику, здобувач має змогу здійснити також самоконтроль та підготуватися для складання модульних контрольних тестових завдань, розміщених на сайті електронного навчання УжНУ (<https://moodle.uzhnu.edu.ua/>). Запропоновані завдання зорієнтовані щодо опрацювання навчального матеріалу, виконання індивідуальних завдань. Зміст самостійної роботи, визначений робочою програмою навчальної дисципліни, репрезентовано структурними частинами методичних матеріалів, що передбачають виконання різних завдань, можливість проведення самоконтролю з боку здобувача освіти та дистанційного контролю в системі Moodle.

Для забезпечення належних умов виконання самостійної роботи надано можливість індивідуального доступу студента до необхідних дидактичних і технічних засобів загального користування на сайті електронного навчання УжНУ (<https://moodle.uzhnu.edu.ua/>).

Уміщені навчально-методичні матеріали відповідають змістові робочої програми навчальної дисципліни «Сучасна українська мова» для здобувачів вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта предметної спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) освітньої програми «Українська мова і література. Англійська мова і література», визначають загальну спрямованість курсу та обов'язковий обсяг знань, якими повинні оволодіти студенти протягом семестру.

# Робоча програма навчальної дисципліни «Сучасна українська мова»

## 1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 2,5	<b>Рік підготовки:</b>	
Загальна кількість годин – 75	1-й	1-й
Кількість модулів – 1	<b>Семестр:</b>	
	7-й	7-й
	<b>Лекції:</b>	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2	18 год	6 год
Вид підсумкового контролю: <b>іспит</b>	<b>Практичні, семінарські:</b>	
	18 год	4 год
Форма підсумкового контролю: <b>усна</b>	<b>Лабораторні:</b>	
	–	–
	<b>Самостійна робота:</b>	
	39 год	65 год

## 2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**Мета** курсу «Сучасна українська мова» – ознайомити здобувачів зі змістом теоретичних відомостей про складне речення в шкільному курсі синтаксису; сформувані систематизовані знання про традиційні та нові підходи щодо класифікації й аналізу синтаксичних категорій, явищ, одиниць; виробити навички самостійного аналізу складних речень різних типів; удосконалити вміння й навички використовувати різні типи складних речень у процесі комунікації, зокрема у педагогічній діяльності в ЗССО та закладах фахової передвищої освіти.

Мета навчальної дисципліни передбачає такі завдання: ознайомити здобувачів з основними одиницями синтаксису складного речення, що розглядаються в шкільному курсі української мови; розкрити поняття складного речення, виокремивши його основні типи; визначити основні ознаки складного речення; ознайомити здобувачів з класифікацією складних речень у підручниковій літературі з української мови; охарактеризувати всі зразки структурних типів складного речення, які вивчають у шкільному курсі синтаксису; удосконалити вміння й навички аналізу різних типів складних речень, їхнього використання комунікативній діяльності.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

- здатність вирішувати складні спеціалізовані практичні завдання в галузі середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, предметних знань, психології, теорії та методики навчання й характеризується комплексністю та

- невизначеністю умов організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти (ПК);
- здатність реалізувати свої права й обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні (ЗК 1);
  - здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної галузі, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, вести здоровий спосіб життя (ЗК 2);
  - здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями (ЗК 3);
  - здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово (ЗК 5);
  - здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК 7);
  - здатність до формування в здобувачів освіти ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків (ФК 1);
  - здатність використовувати досягнення сучасної науки в галузі теорії та історії української мови і літератури, англійської мови і зарубіжної літератури, у практиці навчання української мови і літератури, англійської мови і зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти (ПК 1);
  - здатність адекватно використовувати мовні ресурси, демонструвати сформовану мовну й мовленнєву компетенції в процесі фахової та міжособистісної комунікації, володіти різними засобами мовної поведінки в різних комунікативних контекстах (ПК 2);
  - здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й породження зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній і письмовій формах, володіти методикою розвитку зв'язного мовлення учнів у процесі говоріння й підготовки творчих робіт (ПК 3);
  - здатність використовувати сучасні наукові методи філологічних досліджень, добирати, аналізувати, систематизувати й синтезувати фактичний лінгвістичний, літературний матеріал; узагальнювати підсумки виконаного дослідження та формулювати його новизну; оформляти згідно із сучасними вимогами та презентувати результати наукового дослідження в усній чи письмовій формі, послуговуючись відповідним термінологічним апаратом (ПК 8).

### 3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Сучасна українська мова» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП):

ОК 6 «Вступ до мовознавства»

ОК 12 «Сучасна українська мова» (Синтаксис словосполучення і простого речення)

ОК 24 «Латинська мова».

### 4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми вивчення навчальної дисципліни «Сучасна українська мова» повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
<i>Знає</i> основні історичні етапи розвитку предметної галузі	РН 1
<i>Уміє оперувати</i> базовими категоріями та поняттями спеціальності.	РН 5
<i>Усвідомлює</i> цінність захисту незалежності, територіальної цілісності та демократичного устрою України.	РН 12
<i>Знає</i> сучасні філологічні й дидактичні засади навчання української мови і літератури, англійської мови і зарубіжної літератури, мовні норми,	РН 13

соціокультурну ситуацію розвитку української мови, особливості використання мовних одиниць у певному контексті, мовний дискурс художньої літератури й сучасності, провідні тенденції розвитку літературного процесу в Україні та за її межами.	
<i>Пояснює</i> особливості розвитку української мови і літератури, англійської мови і зарубіжної літератури, специфіку перебігу літературного процесу в Україні в культурному контексті, зміст естетичних теорій, методів, напрямів, течій, стилів, жанрів; твори української класики й сучасності у взаємозв'язках зі світовою літературою й культурою; <i>порівнює</i> мовні й літературні факти, явища, оригінали творів англійською мовою й українські переклади англійськомовних художніх текстів, визначає їхні подібності й відмінності.	PH 14
<i>Володіє</i> комунікативною компетентністю з української, англійської мов (лінгвістичний, соціокультурний, прагматичний компоненти відповідно до загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти), <i>здатний</i> удосконалювати й підвищувати власний компетентнісний рівень у вітчизняному та міжнародному контексті.	PH 15
<i>Уміє</i> працювати з теоретичними та науково-методичними джерелами (зокрема цифровими), знаходити, обробляти, систематизувати й застосовувати в освітній діяльності сучасну наукову інформацію, бібліографію, комп'ютерні технології.	PH 17
<i>Володіє</i> основами професійної культури, <i>має здатність</i> створювати, редагувати й перекладати тексти фахового змісту українською та англійською мовами.	PH 19
<i>Використовує</i> гуманістичний потенціал української мови і літератури, англійської мови і зарубіжної літератури для формування духовного світу юного покоління громадян України.	PH 21
<i>Знає, розуміє і демонструє здатність реалізовувати</i> теоретичні й методичні засади навчання української мови і літератури, англійської мови і зарубіжної літератури для виконання освітньої програми в закладах загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти.	PH 22
<b>Очікувані результати навчання</b>	<b>Шифр ПРН</b>
Знає сучасні теоретичні основи синтаксису складного речення, що є результатом формування уявлень про синтаксичні одиниці та принципи їх членування й аналізу.	PH 1
Знає різні типи складних речень, правильно їх визначає; аналізує текст з погляду функціонування в ньому складних речень; правильно використовує розділові знаки між частинами складних речень.	PH 5
Має достатній обсяг знань із синтаксису складного речення української мови, що є підґрунтям для формування наукового світогляду майбутніх педагогів.	PH 12
Знає актуальні теоретичні й практичні аспекти вивчення складних речень та способи їх репрезентації в сучасному мовознавстві й традиційних концепціях, представлених у шкільній лінгводидактиці.	PH 13
Уміє аналізувати, узагальнювати й використовувати інформацію в навчальному процесі, застосовувати теоретичні знання про синтаксис складного речення для вирішення проблем у ЗССО та закладах фахової передвищої освіти відповідно до чинних програм.	PH 14
Уміє використовувати складні речення в процесі комунікації, грамотно будувати монологічні висловлення та діалоги; моделює комунікативні ситуації, використовуючи вивчений граматичний матеріал.	PH 15
Уміє знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел, у тому числі з	PH 17

підручничкової літератури (передусім – за допомогою цифрових технологій).	
Уміє створювати й редагувати різні зразки структурних типів складного речення, які вивчають у шкільному курсі синтаксису; уміє використовувати різні типи складних речень у процесі комунікації, зокрема у педагогічній діяльності.	РН 19
Уміє формувати дидактичний матеріал, використовуючи гуманістичний потенціал української мови і літератури, для плекання духовного світу юного покоління громадян Українців.	РН 21
Уміє застосовувати елементи теоретичного та практичного характеру в професійній діяльності; ефективно спілкується з колегами й учнями з питань синтаксису складного речення, обґрунтовує власне бачення проблемних питань; дотримується етичних норм у комунікації під час реалізації професійної діяльності.	РН 22

## 5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

### Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

**Методи навчання** – пояснювально-ілюстративний, евристичний, репродуктивний, дослідницький, проєктний, інтерактивних вправ, використання застосунку Moodle для онлайн-тестування, самостійна робота пошукового характеру.

**Форми та методи оцінювання** – усна та письмова з такими видами: індивідуальне опитування на практичних заняттях, перевірка практичних завдань та вправ, оцінювання презентацій / рефератів, написання модульних робіт, тестування.

### Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

**Форма модульного контролю:** письмова (тестування, відповідь на теоретичні питання, виконання практичних завдань).

**Форма підсумкового семестрового контролю:** усний іспит.

### Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота									Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	50	100
5	5	5	5	6	6	6	6	6		

### Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні заняття	9	40
Проєктна робота	1	5
Презентація/реферат	1	5
Модульна контрольна робота	1	50
<b>Разом</b>		<b>100</b>

### Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Модульний контроль є необхідним елементом модульно-рейтингової технології навчального процесу. Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни «Сучасна

**українська мова»** проводиться один раз на семестр, згідно з розкладом модульних контролів, визначених навчальною частиною в межах годин, які відведені на практичні заняття. До модульної контрольної роботи допускаються здобувачі освіти, які виконали всі види практичних завдань. До початку модульної контрольної роботи здобувачі мають мати поточні підсумкові бали за практичні заняття та самостійну роботу. Максимальна кількість балів, одержаних під час модульної контрольної роботи, становить 50 балів.

Виконання модульної контрольної роботи передбачає надання відповідей на тести та теоретичні питання, виконання практичних завдань. Робота складається з 20 тестів (тестування відбувається через систему Moodle), двох теоретичних питань, двох практичних завдань.

Перескладання підсумкового модульного контролю здобувачами, які отримали рейтинговий бал за модульний цикл, що відповідає незадовільній оцінці, проводиться не пізніше двох тижнів після атестаційного. Позитивні оцінки з модульного циклу не підвищуються.

Якщо здобувач набрав 60 і більше балів, то іспит може бути виставлений за результатами поточного оцінювання та модульного контролю на момент оголошення результатів. Якщо ж здобувач бажає поліпшити свою оцінку, він складає іспит за всією програмою навчальної дисципліни. При цьому в підсумковій оцінці не враховуються накопичені бали.

Здобувач вищої освіти, який не з'явився на модульну контрольну роботу, або ж його модульна оцінка становить від 0 до 34 балів, зобов'язаний скласти (перескласти) модуль до початку підсумкового контролю у строки, визначені викладачем дисципліни та погоджені деканатом факультету.

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модульна контрольна робота 1	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Тести	20	10
Теоретичні питання	2	10
Практичні завдання	4	30
Разом		50

#### Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Шкала ECTS	Диференційована Шкала	Недиференційована шкала	Мінімальний бал – максимальний бал
A	Відмінно	Зараховано	90-100
B	Добре		82-89
C	Добре		74-81
D	Задовільно		64-73
E	Задовільно		60-63
FX	Незадовільно	Не зараховано	35-59
F	Незадовільно		0-34

За результатами модульного контролю визначається підсумкова рейтингова оцінка. Оцінка за іспит визначається залежно від рейтингового балу. Загальна кількість балів, яку

може здобути здобувач, – 100 балів. Вони досягаються шляхом сумування результатів оцінок за всі види робіт.

Оцінку **«відмінно» (90-100 балів, А)** заслуговує здобувач, який усебічно, системно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом; вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння в нестандартних ситуаціях; засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою; засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває; вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

Оцінку **«добре» (82-89 балів, В)** заслуговує здобувач, який повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях; має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування; під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправляє, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу.

Оцінку **«добре» (74-81 бал, С)** заслуговує здобувач, який у загальному роботу виконав, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок; вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність; опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою.

Оцінку **«задовільно» (64-73 бали, D)** заслуговує здобувач, який знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його в майбутній професії; виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок; ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою; допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

Оцінку **«задовільно» (60-63 бали, E)** заслуговує здобувач, який володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання й використання його в майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

Оцінка **«незадовільно» (35-59 балів, FX)** виставляється здобувачу, який виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

Оцінку **«незадовільно» (35 балів, F)** виставляється здобувачу, який володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім; допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою; не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення цієї дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи здобувача протягом семестру.

До складання іспиту допускаються здобувачі вищої освіти, у яких підсумкова модульна оцінка за семестр становить не менше 35 балів і, яким зараховано всі види робіт за цей семестр.

Здобувач вищої освіти, підсумкова рейтингова оцінка якого складає від 0 до 34 балів, зобов'язаний покращити її до початку підсумкового семестрового контролю під час чергування викладачів на кафедрі у строки, визначені викладачем дисципліни та погоджені

деканатом факультету. Інакше здобувач не допускається до складання іспиту і в нього виникає академічна заборгованість.

Іспит з навчальної дисципліни здобувач вищої освіти може не скласти, якщо він успішно пройшов усі модульні контролі та його влаштовує підсумкова модульна оцінка. Здобувачі вищої освіти, підсумкова модульна оцінка яких становить від 35 до 59, іспит складають обов'язково. Здобувач освіти може підвищити на заліку рейтинговий бал, при цьому, за результатами складання іспиту оцінка не може бути менша за підсумкову оцінку, яку він отримав за результатами модульних контролів.

Іспит проходить в усній формі. На іспит виносяться теоретичні, практичні завдання в обсязі навчального матеріалу. Оцінювання результатів навчання на іспиті здійснюється за 100-бальною шкалою. Оцінка за іспит заноситься у відомість обліку успішності.

## **6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

### **6.1. Зміст навчальної дисципліни**

#### **МОДУЛЬ 1. СИНТАКСИС СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ**

**Тема 1. Складне речення як синтаксична одиниця. Принципи класифікації складних речень у підручниковій літературі для ЗЗСО.** Складне речення в синтаксичній системі сучасної української мови, його основні ознаки. Поняття складного речення в чинній Програмі з української мови для ЗЗСО. Принципи класифікації складних речень. Складні речення сполучникові і безсполучникові.

**Тема 2. Складносурядне речення в шкільному курсі української мови.** Загальна характеристика складносурядних речень: будова, основні ознаки. Сміслові зв'язки між частинами складносурядного речення. Структурно-семантичні різновиди складносурядних речень. Розділові знаки в складносурядному реченні.

**Тема 3. Типологія складнопідрядних речень у підручнику з української мови для 9-го класу і структурно-семантична класифікація складнопідрядних речень.** Загальні поняття про складнопідрядне речення (СПР): його будова й засоби зв'язку в ньому. Підрядні сполучники й сполучні слова у складнопідрядних реченнях. Принципи класифікації складнопідрядних речень. Класифікація складнопідрядних речень за структурно-семантичним принципом: СПР речення нерозчленованої структури; СПР розчленованої структури. Основні види складнопідрядних речень у шкільному курсі української мови: з означальними, з'ясувальними, обставинними підрядними частинами (способу дії й ступеня, порівняння, місця, часу, причини, наслідку, мети, умови, допусту).

**Тема 3. Логіко-граматична класифікація складнопідрядних речень.** Логіко-граматична класифікація складнопідрядних речень: складнопідрядні речення з підрядними підметовими й додатковими; складнопідрядні речення з підрядними присудковими й означальними; складнопідрядні речення з підрядними обставинними. Розділові знаки між частинами складнопідрядного речення.

**Тема 5. Багатокомпонентні складнопідрядні речення в шкільному курсі української мови.** Загальна характеристика багатокомпонентних складнопідрядних речень. Багатокомпонентні складнопідрядні речення з однорідною супідрядністю. Багатокомпонентні складнопідрядні речення з неоднорідною супідрядністю. Багатокомпонентні складнопідрядні речення з послідовною підрядністю. Контаміновані складнопідрядні багатокомпонентні речення.

**Тема 6. Особливості складних безсполучникових речень у підручниковій літературі з української мови для ЗЗСО.** Безсполучникове складне речення: загальна характеристика. Сміслові відношення між частинами безсполучникового складного речення. Складні безсполучникові речення з однотипними предикативними частинами.

Складні безсполучникові речення з різнотипними предикативними частинами. Розділові знаки у безсполучниковому складному реченні.

**Тема 7. Складні синтаксичні конструкції. Період.** Загальне поняття про складні синтаксичні конструкції, їх ознаки та різновиди. Складні синтаксичні конструкції з сурядністю та підрядністю, їх основні моделі. Складні синтаксичні конструкції із сполучниковим та безсполучниковим зв'язком. Період як синтаксична структура. Особливості вивчення складних синтаксичних конструкцій у шкільному курсі української мови.

**Тема 8. Поняття тексту в шкільному курсі української мови.** Текст, його основні ознаки. Будова тексту. Мікротема й абзац. Ключові слова в тексті й абзаці. Види й засоби міжфразового зв'язку (повторення й узагальнення).

**Тема 9. Конструкції з чужим мовленням. Пунктуація (узагальнення).** Способи передачі чужого мовлення. Пряма мова. Непряма мова. Способи перетворення конструкцій з прямою мовою на непряму. Невласне пряма мова, її структурні особливості. Діалог. Цитати. Розділові знаки у складних реченнях: узагальнення.

## 6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	Денна форма				Заочна форма			
	Усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		л	п	с.р.		л	п	с.р.
1	2	3	4	7	8	9	10	13
<b>МОДУЛЬ 1. СИНТАКСИС СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ</b>								
<b>Тема 1.</b> Складне речення як синтаксична одиниця. Принципи класифікації складних речень у підручниковій літературі для ЗЗСО.	7	2	2	3	7	2		5
<b>Тема 2.</b> Складносурядне речення в шкільному курсі української мови.	11	2	2	7	14	2	2	10
<b>Тема 3.</b> Типологія складнопідрядних речень у підручнику з української мови для 9-го класу і структурно-семантична класифікація складнопідрядних речень	11	2	2	7	14	2	2	10
<b>Тема 4.</b> Логіко-граматична класифікація складнопідрядних речень.	7	2	2	3	6			6
<b>Тема 5.</b> Багатокомпонентні складнопідрядні речення у шкільному курсі української мови.	7	2	2	3	6			6
<b>Тема 6.</b> Особливості складних безсполучникових речень у підручниковій літературі з української мови для ЗЗСО.	7	2	2	3	6			6
<b>Тема 7.</b> Складні синтаксичні конструкції . Період.	7	2	2	3	6			6
<b>Тема 8.</b> Поняття тексту в шкільному курсі української мови.	11	2	2	7	10			10
<b>Тема 9.</b> Конструкції з чужим мовленням. Пунктуація (узагальнення).	7	2	2	3	6			6
<b>Разом за модулем 1</b>	<b>75</b>	<b>18</b>	<b>18</b>	<b>39</b>	<b>75</b>	<b>6</b>	<b>6</b>	<b>65</b>
<b>Усього годин</b>	<b>75</b>	<b>18</b>	<b>18</b>	<b>39</b>	<b>75</b>	<b>6</b>	<b>4</b>	<b>65</b>

### 6.3. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин денна форма	Кількість годин заочна форма
1.	Складне речення як синтаксична одиниця. Принципи класифікації складних речень у підручниковій літературі для ЗЗСО.	2	-
2.	Складносурядне речення в шкільному курсі української мови.	2	2
3.	Типологія складнопідрядних речень у підручнику з української мови для 9-го класу і структурно-семантична класифікація складнопідрядних речень	2	2
4.	Логіко-граматична класифікація складнопідрядних речень	2	
5.	Багатокомпонентні складнопідрядні речення в шкільному курсі української мови.	2	-
6.	Особливості складних безсполучникових речень у підручниковій літературі з української мови для ЗЗСО.	2	-
7.	Складні синтаксичні конструкції . Період.	2	-
8.	Поняття тексту в шкільному курсі української мови.	2	-
9.	Конструкції з чужим мовленням. Пунктуація (узагальнення).	2	-
	<b>Разом</b>	18	4

### 6.4. Самостійна робота

Самостійна робота здобувачів передбачає опрацювання теоретичних основ лекційного матеріалу, вивчення окремих тем, питань, що не були розглянуті в курсі лекцій, конспектування навчально-методичної літератури. Ефективність самостійної роботи здобувача викладач виявляє під час тематичного опитування на практичних заняттях, перевірки конспектів тощо та відображає в загальній оцінці за тему і модуль.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин денна форма	Кількість годин заочна форма
1.	<i>Ознайомитися з конспектом уроку «Складне речення і його ознаки. Складні речення без сполучників, з сурядним і підрядним зв'язком» (<a href="https://naurok.com.ua/cikl-urokiv-z-temi-skladnosuryadne-rechennya-251129.html">https://naurok.com.ua/cikl-urokiv-z-temi-skladnosuryadne-rechennya-251129.html</a>). Виконати такі завдання: А. Запропонувати власні запитання для Гри «Мікрофон». Б. Запропонуйте власні схеми для завдання з творчого конструювання. Скласти відповідно до схем речення. Виконати Домашнє завдання (VIII): «Виписати з української літератури уривок із художнього твору. Схарактеризувати його стилістичні особливості. Зробити синтаксичний розбір двох речень, скориставшись алгоритмом, опрацьованим на уроці».</i>	4	5
2.	<b>1.</b> <i>Ознайомитися з конспектом уроку «Складносурядне речення, його будова і засоби зв'язку в ньому» (<a href="https://naurok.com.ua/cikl-urokiv-z-temi-skladnosuryadne-rechennya-251129.html">https://naurok.com.ua/cikl-urokiv-z-temi-skladnosuryadne-rechennya-251129.html</a>). Виконати запропоновані завдання.</i> <b>2.</b> <i>Ознайомитися з конспектом уроку «Смислові зв'язки між простими реченнями в складносурядному» (<a href="https://naurok.com.ua/cikl-urokiv-z-temi-skladnosuryadne-rechennya-251129.html">https://naurok.com.ua/cikl-urokiv-z-temi-skladnosuryadne-rechennya-251129.html</a>). Виконати такі завдання: А. Запропонувати власні речення для Лінгвістичного дослідження (Прочитайте речення, виберіть сполучники, заповніть таблицю й розкажіть про смислові зв'язки у складносурядному), відтак виконати всі умови завдання. Б. Змінити умову (щоб подані пари іменників були підметами) інтерактивної гри «Хто швидше?» (Утворити складносурядні речення так, щоб подані пари іменників були підметами.</i>	4	10

	<i>Записати їх. Футбол – команда. Завіса-вистава. Блискавка-грим. Правда – неправда. Визначити смислові зв'язки між частинами складносурядних речень. Накреслити їх схеми).</i>		
3.	<p>1. Ознайомитися з конспектом уроку «<b>Складнопірядне речення, його будова й засоби зв'язку в ньому</b>» (<a href="https://naurok.com.ua/urok-skladnopidryadne-rechennya-yogo-budova-y-zasobi-zv-yazku-v-nomu-54628.html">https://naurok.com.ua/urok-skladnopidryadne-rechennya-yogo-budova-y-zasobi-zv-yazku-v-nomu-54628.html</a>). Виконати такі завдання: А. Запропонувати власні конструкції до вправ-пояснень «Вкраплення», «Хвилинка самозаглиблення». Б. Виконати умову «Музичної паузи»: Слухаємо пісню Христини Соловій «Хто, як не ти?» (потрібно згадати назву композиції, довести, що назва є складним реченням). Запропонувати іншу пісню для виконання зазначених умов. Подумати, який матеріал буде найдоречнішим для аналізу в 9 класі.</p> <p>2. Ознайомитися з конспектом уроку «<b>Основні види пірядних речень. Складнопірядні з пірядними означальними, з'ясувальними та обставинними</b>» (<a href="https://naurok.com.ua/rozrobka-uroku-z-ukra-nsko-movi-dlya-9-klasu-osnovni-vidi-pidryadnih-rechen-skladnopidryadni-z-pidryadnimi-oznachalnimi-z-yasuvalnimi-ta-obstavinnimi-3230.html">https://naurok.com.ua/rozrobka-uroku-z-ukra-nsko-movi-dlya-9-klasu-osnovni-vidi-pidryadnih-rechen-skladnopidryadni-z-pidryadnimi-oznachalnimi-z-yasuvalnimi-ta-obstavinnimi-3230.html</a>). Виконати такі завдання: А. Запропонувати власний варіант гри.«Сніжки». Б. Запропонувати власні речення для виконання рефлексії «Незакінчене речення» (Ялінка). В. Поміркувати, які завдання можна ще запропонувати, аби належно подати визначену тему.</p>	4	10
4.	<p>Ознайомитися з конспектом уроку «<b>Основні види складнопірядних речень. Розрізнення сполучників і сполучних слів</b>» (<a href="https://naurok.com.ua/urok-osnovni-vidi-skladnopidryadnih-rechen-rozriznennya-spoluchnikov-i-spoluchnih-sliv-63488.html">https://naurok.com.ua/urok-osnovni-vidi-skladnopidryadnih-rechen-rozriznennya-spoluchnikov-i-spoluchnih-sliv-63488.html</a>). Виконати такі завдання: А. Розглянути запропоновану таблицю і зробити висновки про види складнопірядних речень і засоби зв'язку в них. Особливу увагу звернути на розрізнення сполучників і сполучних слів. Свої висновки зіставити з теоретичним матеріалом підручників. Б. Виконати умови «Лінгвістичного дослідження». Запропонувати власний текст для аналізу. Б. Проаналізувати завдання «Розподільне письмо» (Розподілити складнопірядні речення за видами пірядних частин. Записати, вставляючи пропущені літери. Аргументувати свій вибір. Визначити, у яких реченнях ужито сполучники, а в яких — сполучні слова) і з'ясувати, якими реченнями варто доповнити дидактичний матеріал для демонстрування сполучних слів.</p>	5	6
5.	<p>Ознайомитися з конспектом уроку «<b>Складне речення і його ознаки. Складні речення без сполучників, з сурядним і пірядним зв'язком</b>» (<a href="https://naurok.com.ua/cikl-urokiv-z-temi-skladnosuryadne-rechennya-251129.html">https://naurok.com.ua/cikl-urokiv-z-temi-skladnosuryadne-rechennya-251129.html</a>). Виконати такі завдання: А. Запропонувати власні запитання для Гри «Мікрофон». Б. Запропонувати власні схеми для завдання з творчого конструювання. Скласти відповідно до схем речення. Прокоментувати. В. Виконати Домашнє завдання (VIII): «Виписати з української літератури уривок із художнього твору. Схарактеризувати його стилістичні особливості. Зробити синтаксичний розбір двох речень, скориставшись алгоритмом, опрацьованим на уроці».</p>	5	6
6.	<p>Ознайомитися з конспектом уроку «<b>Безсполучникове складне речення. Смислові відношення між простими реченнями у безсполучниковому</b>» (<a href="https://naurok.com.ua/urok-na-temu-bezspoluchnikove-skladne-rechennya-smislovi-vidnoshennya-mizh-prostimi-rechennyami-u-bezspoluchnikovomu-147831.html">https://naurok.com.ua/urok-na-temu-bezspoluchnikove-skladne-rechennya-smislovi-vidnoshennya-mizh-prostimi-rechennyami-u-bezspoluchnikovomu-147831.html</a>). Виконати такі завдання: А. Для дослідження-трансформації створити власний дидактичний матеріал для самостійної роботи за картками. Б. За схемами скласти і записати речення БСР про власні спостереження за погодою чи того, що відбувається</p>	4	6

	навколо: 1. [ ] : [ причина]. 2. [ ] - [ ] – протиставлення. 3. [ ] : [ пояснення]. 4. [ умова] - [ наслідок]. 5. [ час ] - [ ]. 6. [ ] - [ висновок]. В. Запропонувати теми для виконання <b>Творчого завдання</b> .		
7.	Ознайомитися з конспектом уроку «Складні речення з різними видами сполучникового і безсполучникового зв'язку (тренувальні вправи)» ( <a href="https://naurok.com.ua/urok-na-temu-skladni-rechennya-z-riznimi-vidami-spoluchnikovogo-i-bezspoluchnikovogo-zv-yazku-trenavalni-vpravi-36753.html">https://naurok.com.ua/urok-na-temu-skladni-rechennya-z-riznimi-vidami-spoluchnikovogo-i-bezspoluchnikovogo-zv-yazku-trenavalni-vpravi-36753.html</a> ). Виконати такі завдання: А. Змодельовати й записати афоризми, поєднати частини їх з правого й лівого стовпчиків. Довести, що вислови сформульовано у формі складних синтаксичних конструкцій. Накреслити лінійні схеми (Дослідження-модельовання). Б. Запропонувати 2-3 речення, аби доповнити таблицю. Виконати тестові завдання 1-6. За зразком створити ще 2-3.	5	6
8.	1. Ознайомитися з конспектом уроку «Текст, його основні ознаки. Будова тексту. Мікротема й абзац, спільне й відмінне між ними» ( <a href="https://naurok.com.ua/urok-tekst-yogo-osnovni-oznaki-budova-tekstu-mikrotema-y-abzac-spilne-y-vidminne-mizh-nimi-63490.html">https://naurok.com.ua/urok-tekst-yogo-osnovni-oznaki-budova-tekstu-mikrotema-y-abzac-spilne-y-vidminne-mizh-nimi-63490.html</a> ). Виконати такі завдання: А. Запропонувати для Роботи з деформованим висловлюванням і Дослідження-відновлення власний дидактичний матеріал. Б. Матеріали Бліцтурніру доповнити прикладами, де потрібно, спробувати подати всю інформацію в таблиці. 2. Ознайомитися з конспектом уроку «Актуальне членування тексту» ( <a href="https://naurok.com.ua/urok-aktualne-chlenuvannya-tekstu-36559.html">https://naurok.com.ua/urok-aktualne-chlenuvannya-tekstu-36559.html</a> ). Запропонувати для Творчого завдання власний дидактичний матеріал.	4	10
9.	Ознайомитися з конспектом уроку «Узагальнення й систематизація вивченого про пряму й непряму мову, діалог (на матеріалі творів Т. Шевченка)» ( <a href="https://naurok.com.ua/uzagalnennya-y-sistematizaciya-vivchenogo-pro-pryamu-y-nepryamu-movu-dialog-na-materiali-tvoriv-t-shevchenka-159086.html">https://naurok.com.ua/uzagalnennya-y-sistematizaciya-vivchenogo-pro-pryamu-y-nepryamu-movu-dialog-na-materiali-tvoriv-t-shevchenka-159086.html</a> ). Виконати такі завдання: А. Виконати задання з блоку « <b>Читацька стратегія</b> » (Прочитати текст. Знайдіть речення з прямою мовою, випишіть їх, розставте розділові знаки, побудуйте схеми. Укажіть речення з іншими способами передачі чужої мови). Б. Побудувати речення за схемами блоку « <b>Лінгвістична лабораторія</b> ». Запропонувати власні схеми. В. Виконати завдання блоку « <b>Майстерня фахівця</b> » (Складання розповіді про Тараса Шевченка з уживанням цитат із творів Кобзаря; Відновлення діалогу про Тараса Шевченка). В. Виконати Домашнє завдання (VIII): Підготувати алгоритм –схему «Пряма й непряма мова. Цитата. Діалог» (приклади з творів Т. Шевченка).	4	6
	<b>Разом</b>	18	65

### 6.5. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання призначені для відпрацювання пропущених занять через хворобу здобувача або іншу поважну причину, а також мають на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які здобувачі отримують у процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці, формування сталих навичок фахівця-педагога.

1. Виконання завдань за матеріалами практикуму.
2. Виконання проєктної роботи.
3. Написання рефератів / створення презентацій (відповідно до тем лінгвістичних досліджень).

**Вимоги до виконання й оформлення індивідуального завдання:** 1. Обсяг виконаного завдання – 4-5 сторінок друкованого тексту / 15-20 слайдів презентації;

2. Структура кожного виду робіт (зміст, вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо є); список використаної літератури).

#### *Тематика лінгвістичних досліджень*

1. Сурядність і підрядність у сучасному мовознавстві: дискусійні моменти.
2. З історії вивчення складних речень в українському мовознавстві.
3. З історії вивчення складних речень у світовому мовознавстві.
4. Просте речення і частина складного речення (умовно просте речення, предикативна одиниця): спільні та відмінні ознаки.
5. Підрядні сполучники і сполучні слова: способи розмежування.
6. Порівняльні звороти і підрядні означальні речення: способи розмежування.
7. Принципи української пунктуації.
8. Історія української пунктуації.
9. Система розділових знаків у сучасній українській мові та їхні основні функції.
10. Авторські розділові знаки: проблемні аспекти.
11. Явище синтаксичної синонімії в системі складного речення.
12. Формально-синтаксичні та семантико-синтаксичні особливості складносурядних речень відкритої структури в сучасній українській мові.
13. Специфіка будови, семантики складносурядних речень закритої структури в сучасній українській мові.
14. Функційно-стилістичний потенціал складносурядних речень у різностильових текстах.
15. Поняття «елементарні й неелементарні» складні речення в сучасній українській мові.
16. З історії появи та розвитку складних синтаксичних конструкцій.
17. Критерії виокремлення складних ускладнених речень як специфічних синтаксичних одиниць.
18. Пунктуація у складнопідрядних неелементарних реченнях.
19. Принципи класифікації складних безсполучникових речень у ранніх і сучасних граматичних працях.
20. Складні синтаксичні конструкції з різними типами синтаксичного зв'язку (загальна характеристика, стилістичний потенціал та особливості пунктуації).
21. Період та його стилістичні можливості в різностильових текстах.
22. Невласне пряма мова та її виражальні можливості.
23. Цитата та її форми в перекладних текстах.
24. Нові явища в синтаксисі сучасної української мови.
25. Конструкції експресивного синтаксису, їхній стилістичний потенціал у різностильових текстах.

## **7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

**Технічні засоби:** офісні додатки, електронне навчання в середовищі Moodle (<https://moodle.uzhnu.edu.ua/>), сайт електронного навчання УжНУ (<https://e-learn.uzhnu.edu.ua/>), Google Meet.

**Обладнання:** персональний комп'ютер, мультимедійний проєктор, інтерактивна дошка.

## **8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ**

### **Основна література**

1. Сучасна українська мова (синтаксис складного речення): практикум для студентів 4 курсу денної та заочної форм навчання спеціальності 014 Середня освіта предметної спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) освітньої програми

- «Українська мова і література. Англійська мова і література» / Уклад. В.Ф. Баньої. Ужгород, 2023.
2. Кучерява О.А. Сучасна українська мова (синтаксис складного речення): навч.-мет. посіб. [для студентів денної і заочної форми навчання спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література)]; ПНПУ імені К.Д. Ушинського. Одеса, 2022. 104 с.
  3. Мариненко І.О. Синтаксис української мови (з правилами пунктуації): навч. посібник. Київ, 2021. 279 с.
  4. Степаненко М. Синтаксис складного речення: конспект лекцій: навчально-методичний посібник. Полтава: ПНПУ, 2021. 132 с.
  5. Український правопис (нова редакція) / АН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Ін-т української мови. Київ: Наук. думка, 2019. С. 197–256.
  6. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004.

### **Підручники з української мови**

7. Авраменко О. Українська мова: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Грамота, 2017. 160 с. Режим доступу:
8. Глазова О.П. Українська мова: підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закладів. / О.П. Глазова. Харків: Вид-во «Ранок», 2017. 240 с. Режим доступу: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/pidruchnyky-9-klas/01-ukrainska-mova-9-klas/ukrainska-mova-pidruchnyk-dlya-9-klasu-zagalnoosvitnih-navchalnyh-zakladiv-glazova-o-p.pdf>
9. Грона Н., Ющенко В., Попружна О. Українська мова. Синтаксис: навчальний посібник для здобувачів закладів фахової передвищої освіти. 2021. 170 с. Режим доступу: [https://drive.google.com/file/d/1y9t-f7THm48EmhbQtOgcwMUKniCEfw\\_f/view](https://drive.google.com/file/d/1y9t-f7THm48EmhbQtOgcwMUKniCEfw_f/view)
10. Заболотний В.В., Заболотний О.В. Українська мова: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Генеза, 2022. 275 с. Режим доступу: [https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/pidruchnyky-9-klas/01-ukrainska-mova-9-klas/%D0%97%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9\\_%D0%A3%D0%9C\\_%D0%9F\\_9.pdf](https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/pidruchnyky-9-klas/01-ukrainska-mova-9-klas/%D0%97%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%A3%D0%9C_%D0%9F_9.pdf)
11. Українська мова (профільний рівень): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / С.О. Караман, О.М. Горошкіна, О.В. Караман, Л.О. Попова. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 272 с. Режим доступу: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/pidruchnyky-9-klas/01-ukrainska-mova-9-klas/ukrainska-mova-dlya-znz-z-poglyblyenym-vyvchennyam-filologii-pidruchnyk-dlya-9-klasu-znz-karaman-so-goroshkina-omkaraman-ov-popova-lo.pdf>
12. Українська мова: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів / Голуб Н.Б., Ярмолюк А.В. Київ: Педагогічна думка, 2017. 308 с. Режим доступу: <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/pidruchnyky-9-klas/01-ukrainska-mova-9-klas/mova-9-kl.pdf>

### **Нормативно-правові документи**

13. Вебсайт МОН. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
14. Державний стандарт базової середньої освіти. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
15. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/650/017/7fc/6500177fc5b54679390686.pdf>
16. Модельні навчальні програми для 5–9 класів нової української школи (запроваджуються поетапно з 2022 року). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>

- [osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku](https://mon.gov.ua/ua/osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku)
17. Навчальні програми для 10–11 класів. Українська мова. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
  18. Навчальні програми для 5–9 класів. Українська мова. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
  19. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
  20. Путівник реформою НУШ: усе, що потрібно знати вчителю. Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/experience/gotovi-vprovadzhuvaty-nush-putivnyk-dlya-vchyteliv/>

### Додаткова

21. Бевзенко, С.П., Литвин Л.П., Семеренко Г.В. Сучасна українська мова: Синтаксис: навч. посіб. для студ. вузів філол. спец. Київ: Вища шк., 2005. 270 с.
22. Вихованець І.Р. Граматика української мови: синтаксис. Київ: Либідь, 1993.
23. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови: монографія. Київ : Наукова думка, 1992.
24. Голуб Н.Б., Новосолова В.І., Галаєвська Л.В. Мовленнєві жанри на уроках української мови в ліцеї (рівень стандарту): практичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 128 с.
25. Городенська К.Г. Сполучники української літературної мови: [монографія]. Київ: Видчий дім Дмитра Бураго, 2010. 204 с. (Студії з українського мовознавства).
26. Грищенко А.П. Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові. Київ: Наук, думка, 1969.
27. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис. Донецьк: ДонНУ, 2001.
28. Загнітко А. Український синтаксис (науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс): навч. посіб. Ч. 2. Київ: ІЗМН, 1996.
29. Когут О.І. Інноваційні технології навчання української мови і літератури. Тернопіль: Астон, 2005. 204 с.
30. Кочан І.М., Захлюпана Н.М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2005. 250 с.
31. Кульбабська О.В., Кардашук О.В. Крок у професію. Методика викладання української мови в школі: навч. посіб. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2017. 256 с.
32. Кучеренко І.К. Складні речення з сурядністю і підрядністю. *Укр. мова і літ. в шк.* 1973. № 11. С. 25-31.
33. Кучеренко І.К. Складнопідрядні речення з кількома підрядними. *Укр. мова і літ. в шк.* 1973. № 5. С. 30-39.
34. Кучерук О.А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика. Житомир: Вид-во ЖЖДУ ім. І. Франка, 2011. 420 с.
35. Мельничайко В.Я. Про вивчення складносурядних речень. *Укр. мова і літ. в шк.* 1977. № 9. С. 44-51.
36. Методика викладання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. Пентиліюк. Київ: Ленвіт, 2009. 400 с.
37. Навчання синтаксису на уроках української мови у 8–9 класах: метод. посіб. / Н.Б. Голуб, Л.В. Галаєвська. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 128 с.
38. Пентиліюк М.І., Онукевич Т.Г. Методика навчання української мови у таблицях і схемах: навч. посіб. Київ: Ленвіт, 2006. 134 с.

39. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: посіб. для студ. пед. ун-тів та ін-тів / кол. авторів за ред. М.І. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2011. 366 с.
40. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання. Київ : Вища школа, 1994.
41. Українська мова: Енциклопедія. Київ : Вид-во "Укр. енцикл." ім. М. Бажана, 2007.
42. Христіанінова Р. Складнопідрядні речення відповідності і невідповідності в сучасній українській літературній мові. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Лінгвістика"*. 2014. Вип. 21. С. 35-38.
43. Христіанінова Р.О. Лінгвістичний статус безполучникових складних утворень. *Наукові записки*. 2014. Том 164 : Філологічні науки (Мовознавство), С. 33-38.
44. Христіанінова Р.О. Формально-граматична типологія складнопідрядних речень. *Мовознавчий вісник*. Вил. 20. Черкаси, 2015. С. 93-98.
45. Христіанінова Р.О. Складнопідрядне речення в системі складного речення сучасної української мови. *Науковий вісник Чернівецького національного університету*. 2009. Вип. 475-477: Слов'янська філологія. С. 167-174.
46. Христіанінова Р.О. Складнопідрядні речення з приреченнєвими підрядними частинами умови. *Мовознавчий вісник*. 2011. Вип. 12-13. С. 167-172.
47. Христіанінова Р.О. Складнопідрядні речення з приреченнєвими підрядними частинами причини. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: лінгвістика, літературознавство*. 2011. Вип. XXIV. Ч. 1. С. 508-518.

#### Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

47. Наукова електронна бібліотека Національної бібліотеки ім. В. Вернадського: <http://www.nbuv.gov.ua/>
48. Загальний сайт Національної бібліотеки ім. В. Вернадського: <http://www.nbuv.gov.ua/>
49. Сайт Львівської ННБУ ім. В. Стефаника: <http://aleph.lsl.lviv.ua:8991/F>
50. Digital Semiotics Encyclopedia. – Режим доступу до енциклопедії: <http://www.semioticon.com/dse/encyclopedia/encycframeset.html>
51. Загнітко А.П. Сучасний синтаксис і фразеологія: особливості структурних і семантичних зв'язків. URL : [http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc\\_gum/znpkhnpu\\_lingv/2009\\_27/21.html](http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_lingv/2009_27/21.html)
52. Попова І.С. Принципи формування системи основних синтаксичних одиниць української мови. URL: [http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/dlgum/2008\\_7/17.html](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/dlgum/2008_7/17.html)
53. Шундель Т. Неоднозначність кваліфікації простих та складних речень. URL: [http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc\\_jum/Nz/2011..96\\_2/statti/28.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_jum/Nz/2011..96_2/statti/28.pdf)

## ТЕМА 1. СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ ЯК СИНТАКСИЧНА ОДИНИЦЯ. ПРИНЦИПИ КЛАСИФІКАЦІЇ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ У ПІДРУЧНИКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ЗЗСО.

**Завдання 1.** *Ознайомтеся з конспектом уроку «Складне речення і його ознаки. Складні речення без сполучників, з сурядним і підрядним зв'язком» (<https://naurok.com.ua/cikl-urokiv-z-temi-skladnosuryadne-rechennya-251129.html>). Виконайте такі завдання:*

- A. Запропонуйте власні запитання для **Гри «Мікрофон»**.
- B. Запропонуйте власні схеми для завдання з творчого конструювання. Складіть відповідно до схем речення. Прокоментуйте.
- C. Виконайте **Домашнє завдання (VIII)**: «Виписати з української літератури уривок із художнього твору. Схарактеризувати його стилістичні особливості. Зробити синтаксичний розбір двох речень, скориставшись алгоритмом, опрацьованим на уроці».

**Завдання 2.** *Пограйте у вікторину «Просте і складне речення» (На всі 200: "ПРОСТІ та СКЛАДНІ речення: практичний урок до ЗНО"). Проаналізуйте помилки. Обговоріть їх у групі.*



**Завдання 3.** *У наведених текстах проаналізуйте речення за будовою (прості, прості ускладнені та складні), з'ясуйте відмінності між ними. Схарактеризуйте ознаки складних речень. Поясніть розділові знаки.*

Що ж таке трипільська культура? Останнім часом усе більше людей цікавляться цією цивілізацією, що існувала понад шість тисяч років до нашої ери. Це була хліборобська держава.

Близько століття тому відомий археолог Вікентій Хвойка біля селища Трипілья, що на Київщині, уперше відкрив залишки давньої цивілізації, що й одержала назву «трипільська». Пізніше свідчення цієї багатой і блискучої культури були знайдені на величезних обшарах від Слобідської України до Словаччини, від Чернігівщини до Чорного моря. З раннього періоду трипільські племена проживали невеликими общинами, кожна сім'я мала окрему садибу. Вони вели власне господарство, обробляли землю, займалися скотарством, полюванням, виготовляли побутові речі. Крім того, збереглися зразки унікального містобудування. Найбільшими трипільськими поселеннями були протоміста в межиріччі Дніпра та Південного Бугу. Як показали розкопки, особливістю селища трипільських часів було те, що житла в ньому розташовувалися по колу. Отже, середина селища становила вільну,

незабудовану площу – це був майдан. Хати розмальовувалися як ззовні, так і зсередини. Цей звичай, як відомо, зберігся й до наших часів. Але слід визнати, що 5 тисяч років тому трипільці малювали свої хати естетично досконаліше й барвистіше. Чи не найбільший інтерес становить гончарство, що є головною прикметою трипільської культури. Це різні форми розписного посуду (гличики, миски, макітри, жертівні посудини), модельки трипільських хат, керамічні писанки, глиняні фігурки жінок тощо. Під час розкопок були знайдені також зразки сільськогосподарського сонячного календаря, різних видів писемності та ткацьких ремесел.

Глина, яку використовували трипільські майстри, була переважно місцевого походження, важливою властивістю її є пластичність, тобто здатність при контакті з водою утворювати щільну тістоподібну масу. Частина кераміки випалювалася на вогнищах або в спеціальних ямах. Від способу випалу залежав колір виробу – від блідо-жовтого, червоного до майже чорного з усіма проміжними відтінками.

У другій половині V тис. до н. е. гончарне виробництво зосередилося в руках ремісників. І саме із цього часу виник посуд, розмальований складними орнаментальними схемами, в які інколи вплетено зображення фігур людей, тварин і птахів, астральними знаками, що відбивають багаті уявлення трипільців про походження та будову світу.

Домінує образ жінки – Матері-Богині. На думку дослідників, багато в чому давня культура складніша, ніж сучасна. Наші предки залишили неоціненні скарби, якими ми можемо пишатися перед усім світом (*В. Коротя-Ковальська*).

**Завдання 4.** *Перепишіть речення, підкресліть граматичні основи. Визначте, які з них прості, прості ускладнені, а які – складні. Схарактеризуйте ознаки складних речень.*

Як важливо, щоб у кожному слові вихователя трепетала, хвилювалась, раділа й обурювалась жива людська пристрасть! Бо хоч який високий буде зміст слів, що їх чує дитина, вони залишаються мертвими, поки в них не займеться вогник почуття, не запульсує кров. Цю душевну повноту і насиченість слова не можна почерпнути ні з яких книжок, посібників, вказівок. Вона дається тільки життям, входить у душу вихователя і віддається дітям, як найдорогоцінніше духовне багатство (*В. Сухомлинський*).

**Завдання 5.** *Визначте будову речень. Поясніть, якими засобами поєднуються частини складного речення між собою: інтонацією, сполучними засобами тощо. Яку роль виконують сполучні слова?*

1. ...Щасливий той, хто вчасно висловив учителеві свою найщирішу вдячність. Я вважаю себе щасливим, я встиг це зробити. Але чого варті слова вдячності проти того, що зробив для мене вчитель!.. (*Д.Ікрамі*).

2. Він повинен виховувати безліч дітей – чужих дітей і вічно дітей. На зміну тим, хто просувається вперед, ідуть наступні за ними, тим, хто закінчує,

– ті, хто вступає. Учителеві доводиться щороку, мало не щодня, починати спочатку, – і так усе життя (А. Дистервейг).

3. У подолі Княжої гори стоїть шатристий ясен, мов богатир у літах, а під шатристим ясенем хатка стара в іржаво-рудій черепиці, наче в картатій хустині, світяться вікна блакитними барвінками, сінешні двері навстіж розчинено — вільно пташці влетіти, вільно хлюпнути леготу, вільно подорожньому вступити... (Є. Гуцало).

4. Кульбабки жовтіли на зелених килимках пагорбів, грицики пломеніли першими суцвіттями, полини аж виблискували сріблом, а груші-дички з величезними букетами квітів стояли понад шляхом (Л. Зоряна).

**Завдання 6.** *Визначте тип складних речень. Чи можлива заміна сполучникових складних речень безсполучниковими? Назвіть засоби вираження сурядного та підрядного зв'язку. Прокоментуйте вислови.*

1. Останній сніг ляга до ніг, над ним кепкують сосни сміхом, а він ще й лащиться до них (О. Матушек)

2. А все від того, з чим себе рівнять, які собі загадують висоти, – одна і та ж засіяна рілля жита вродити може і осоти (О. Матушек).

3. Ось п'ють тепло заврунені поля, бруньки тополі тужавіють мрійно, так дзвінко сонцем повниться земля, і так на серці легко і спокійно! (П. Щегельський).

4. Похнюпившись, іду по стежці, а мені в руки б'ються пругкі хвилі, молодого жита, і збудливим холодком віє од них, і так тривожно-тривожно стає на душі, наче зараз вони можуть підхопити й понести (Є. Гуцало).

5. Тієї осені якось дивно поводили себе клени, залишаючи листя зеленим майже до перших заморозків, а дубові жолуді, що падали на землю, міцно тримали при собі ребристі шапочки (Н. Сняданко).

**Завдання 7.** *Виконайте вправи з підручника (Глазова 2017). Поясніть, за яким принципом розрізняли сполучники і сполучні слова. У вправі 114 підкресліть граматичну основу.*

**111.** Перепишіть речення в такій послідовності: 1) складні сполучникові; 2) складні безсполучникові.

1. Чи не дивина, що один у багатстві бідний, а інший у бідності багатий? (Г. Сковорода) 2. Не завидуй багатому: багатий не знає ні приязні, ні любові — він все те наймає (Т. Шевченко). 3. Честь людини полягає в тому, щоб у задоволенні своїх потреб вона залежала тільки від свого працелюбства і свого розуму (Г. Гегель). 4. Порожні кишені ніколи не завадять вам стати тими, ким ви хотіли б бути, і завадити цьому можуть лише порожні голови й порожні серця (Н. Піл). 5. Заздрість ходить, носом водить, зло посіє — лихо вродить (В. Герман).

- Визначте й підкресліть у записаних реченнях граматичні основи.
- Визначте у сполучникових реченнях сполучники (сполучні слова).
- Позначте в словах орфограми. Обґрунтуйте написання слів правилами.

**114.** Прочитайте. Визначте складні речення, частини яких поєднано різними типами зв'язку: безсполучниковим і сполучниковим.

Колись думали: знання, технічні досягнення вирішать усі проблеми, і людське життя суттєво покращиться. Насправді ж знання заплутало людину. Воно закинуло її на Місяць, жене на Марс, лікує, проте атомна бомба і екологічні катастрофи похитнули віру в знання. Хоч знання покращує життя, воно руйнує природу.

У всі віки пишались неповторністю людини. Нині настає можливість людину тиражувати. Але ж єдина помилка може вбити весь тираж!

Немає прогресу в площині моралі, скоріше рух зворотний, бо незабаром зникнуть зі словників такі поняття: співчуття, любов, милосердя. Ми цікавимося позаземними «братами», а чи часто провідуємо свою бабусю?

Усі відкриття мають зворотний бік. Інтернет обплутав людину, як павук муху. Будь-яку інформацію можна добути за кілька хвилин, але більше третини людей, які марять Інтернетом, уже психічно хворі, тому вони потребують допомоги.

(За Ю. Мушкетиком)

## ТЕМА 2. СКЛАДНОСУРЯДНЕ РЕЧЕННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.

**Завдання 1.** *Ознайомтеся з конспектом уроку «Складносурядне речення, його будова і засоби зв'язку в ньому» (<https://naurok.com.ua/cikl-urokiv-z-temi-skladnosuryadne-rechennya-251129.html>). Виконайте таке завдання:*

Проведіть у групі запропоновану *гру* «Склади речення». Клас ділиться на три команди. Кожна отримує власне завдання. Виграє та команда, яка виконає його правильно й найшвидше:

**№ 1:** Скласти і записати три складносурядні речення з єднальними сполучниками. Побудувати схеми.

**№ 2:** Скласти і записати три складносурядні речення з протиставними сполучниками. Побудувати схеми.

**№ 3:** Скласти і записати три складносурядні речення з розділовими сполучниками. Побудувати схеми.

**Завдання 2.** *Ознайомтеся з конспектом уроку «Смислові зв'язки між простими реченнями в складносурядному» (<https://naurok.com.ua/cikl-urokiv-z-temi-skladnosuryadne-rechennya-251129.html>). Виконайте такі завдання:*

А. Запропонуйте власні речення для **Лінгвістичного дослідження** (Прочитайте речення, виберіть сполучники, заповніть таблицю й

розкажіть про смислові зв'язки у складносурядному), відтак виконайте всі умови завдання.

- В. Змініть умову (щоб подані пари іменників були підметами) **інтерактивної гри «Хто швидше?»** (Утворити складносурядні речення так, щоб подані пари іменників були підметами. Записати їх. **Футбол – команда. Завіса-вистава. Блискавка-грим. Правда – неправда.** Визначити смислові зв'язки між частинами складносурядних речень. Накреслити їх схеми).

**Завдання 3. Пограйте у вікторину «Складносурядне речення». Проаналізуйте помилки (якщо були). Обговоріть завдання у групі.**



**Завдання 4.** Створіть з використанням складносурядних речень висловлення-роздуму про щойно прочитану книжку з висновком: чого навчає вдумливого читача література (проєціювання змісту прочитаного на ситуації сучасного життя). Складносурядні речення підкресліть.

**Завдання 5.** Створіть висловлення-розповідь з елементами опису з використанням складносурядних речень (орієнтовна тема: «**Що нині означає “жити красиво”?**»).

**Завдання 6.** Напишіть есе «**Які новітні засоби вияву творчості: на папері, полотні, у блогосфері – мені найбільше імпонують?**».

**Завдання 7.** Серед поданих речень визначте, які з них є прості ускладнені, а які складносурядні. Визначте засоби організації складносурядного речення як цілісної структури.

1. Дерева весь день вимітали небо своїми зеленими мітлами, а надвечір з-за хмар таки виглянуло сонце (В. Симоненко).

2. У повітрі стояли абрикосові пахощі й мигтіли золотом оси і бджоли (Л. Зоряна).

3. Григорій слухав лагідну, спокійну мову цієї жінки, і було йому на диво приємно (І. Багряний).

4. Мовчав ліс, заглибившись у свої зелені думки, а стовбури вікових смерек із натхненним завзяттям летіли догори (Є. Гуцало).

5. Повітря мало не бриніло од тієї теплої сили проміння, і жвавий струмок, б'ючись об каміння та об повалені стовбури, сповнювався брижами легкого світла (Є. Гуцало).

6. Вечірнє небо світиться красою, і соняхи гудуть, як тулумбас (Л. Костенко).

7. Ще літо кучерявиться в садах і приміряє золото на шати, а вдосвіта якийсь щасливий птах ще не стомився про любов співати (Т. Іванчук).

8. Нарядившись у квіти й любисток, весна веселилась, солов'єм щебетала, і маяли коси дощів (Є. Гуцало).

9. У повітрі стояли абрикосові пахощі й мигтіли золотом оси і бджоли (Л. Зоряна).

10. Тут гуділи джмелі і небо випромінювало блакить погідного дня (І. Савка).

11. Сонце поволі сідало за ліс, кидало на воду золотаво-червонясті відблиски, і вона здавалася від того теж червоною (В. Лис).

12. А світ стоїть в благословенній тиші, і пахне м'ята силою землі, і дощ на чистім плесі вірші пише про нас – таких безмежних і малих (Н. Позняк).

13. Григорій слухав лагідну, спокійну мову цієї жінки, і було йому на диво приємно (І. Багрянний).

14. Вечірнє небо світиться красою, і соняхи гудуть, як тулумбас (Л. Костенко).

15. Ще літо кучерявиться в садах і приміряє золото на шати, а вдосвіта якийсь щасливий птах ще не стомився про любов співати (Т. Іванчук).

16. Сонний місяць уже вкладався в м'яку хмаринку, а Катруся все ще вдивлялась у небо, густо всіяне дрібненькими ліхтариками-зорями (І. Мацко).

17. Всіх пригощає щедре літо, хліби розклавши на столі, а біля хати басовито складають музику джмелі (В. Крищенко).

18. У зеленій густій траві губилися дощові срібляні краплинки, а з дахових залізних жолобів стікали струмки (В. Гук).

19. Літепло за полудня сповило нам плечі, а ріка пругкими струменями купала траву (М. Дочинець).

20. Зросте квітник, і в теплі літні дні на радість всьому світу і мені буютиме краса барвиста світла (Т. Чорновіл).

21. Нарядившись у квіти й любисток, весна веселилась, солов'єм щебетала, і маяли коси дощів (Є. Гуцало).

22. Тут гуділи джмелі і небо випромінювало блакить погідного дня (І. Савка).

23. Сонце поволі сідало за ліс, кидало на воду золотаво-червонясті відблиски, і вона здавалася від того теж червоною (В. Лис).

24. А світ стоїть в благословенній тиші, і пахне м'ята силою землі, і дощ на чистім плесі вірші пише про нас — таких безмежних і малих (Н. Позняк).

25. Весняне сонце смугами лягає на землю, іноді ховаючись у хмари, немов запалюючи їх вогнем, а вони загусають від цього паління, стаючи, як балтійський бурштин або як живиця на шерехкому огрублому сосновому стовбурі (В. Гук).

26. Сонний місяць уже вкладався в м'яку хмаринку, а Катруся все ще вдивлялась у небо, густо всіяне дрібненькими ліхтариками-зорями (І. Мацко).

27. Шевченко – свій поет для морально здорових і релігійно вироблених, обізнаних з абеткою християнської культури, і чужий для пласких людей ринку і побутово-вжиткових вартостей (Є. Сверстюк).

28. Воно приходить непомітно і полонить усе ество, зеленотравне й білоквітне весни високе торжество (І. Низовий).

29. Дрібний ромен, як вижовкла мережка, красолька, мак і королевий цвіт, – усе цвіте і кланяється літу (Л. Костенко).

30. Осінь пахне якось нерозгадано і чарує терпкістю принад (Н. Данилюк).

31. Літній дощ упав на землю несподівано і рясно, сполоснув березам коси, шелеснув гілками кленів, зашумів кущами вільхи, сколихнув на річці ряску, безтурботно і нестримно по траві побіг зеленій (Г. Гордасевич).

32. Хтось уткнув у землю гілку тополини – і вже садівником себе вража (М. Береза).

33. Дощик молодий блакитноокий потоптався по озимині, перебіг через лани широкі і на обрій із небес високих почепив серпанки водяні (В. Деркач).

34. Довгі коси сухої трави де стримлять, а де позвисали на купинах (Є. Гуцало).

**Завдання 8.** *Визначте типи і підтипи смислових відношень між частинами складносурядного речення.*

1. У повітрі стояли абрикосові пахощі й мигтіли золотом оси та бджоли (Л. Зоряна).

2. За вікном потяга починає сипати сніг, і уява розцяцьковує кожну сніжинку, даруючи їй ім'я й історію (Н. Гербіш).

3. Жайворонки просто дзьобиками та крильми торкаються лунких намистин, і вони передзвонюють мелодійними сонячними голосами (Є. Гуцало).

4. На кульбабу дмухнеш – і рій пуху розлетиться в усі боки (М. Дочинець).

5. Непоспіхом, наспівуючи Баха, кудись чимчикувала черепаха, а десь по справах біг сусідський кіт, мугикаючи супермодний хіт (Г. Фалькович).

6. Як мати рушники, плекає степ веселку – і стільки радощів у простій цій красі (П. Линовицький).

7. Тут шука йде, немов підводний човен, і прилітають гуси восени (Ліна Костенко).

8. Серпень з шумом бавиться, а з лісових яблунь падають і падають плоди (М. Стельмах).

9. В серцевині соняшника відпочивав після праці джміль, а з його прозорих крилець стікала місячна роса (М. Стельмах).

10. У степах затихають останні вози, а в небі місяць усе шукає і шукає собі пару (М. Стельмах).

11. На гобелени перестиглих днів мазки пастельні накладає осінь, і теракотом теплим у волоссі серпневий день останній віддзвенів (Н. Данилюк).

12. Снується павутина, і на ній роси разок – мов ластівки на дроті (І. Низовий).

13. На небі, поміж хмарами, ще висів блідий ріжок місяця, а на сході вже біліла вузька смужка світанку (Г. Тютюнник).

14. У деяких регіонах України мати молодого у вивернутому кожусі зустрічала на порозі молоду невістку, а під час закладання сволака господаря частувала майстрів на вивернутому кожусі (Л. Мусіхіна).

15. Марта прокинулася, подивилась у вікно, і її сни розтанули в туманному ранковому світлі (Н. Гербіш).

**Завдання 9.** *Визначте смислові відношення між частинами складносурядного речення і тип структури.*

1. Висушить ту росинку сонце – і троянда втрачає єдину свою окрасу (за А. Содоморою).

2. Прийшла луг, ступаю у траву, а босі ноги так трава лоскоче... (Н. Хаммоуда).

3. На павутиння крапельки води, немов намисто, літо нанизало, і бабки, мов крилаті вітряки, до материнки в гості позлітались (Н. Хаммоуда).

4. Цього року осінь швидко наворожила зиму, і легкі білі сніжинки застеляли землю білим обрусом (І. Савка).

5. Світило, мов підстрелений птах, важко впало за обрій, і виднокіл запалав густо-кривавою барвою (Н. Конопенець).

6. Зима почалася на Покрову, але осінь ще не відступала, ще хлипала багнюкою, змішуючи снігову січку з дощем (І. Савка).

7. Великі вікна оглядали шляхи, а причілке слухало ліс (І. Савка).

8. Посварений з літом вітер люто зривав жовте листя з дерев, а воно боязко, з шурхотом, лягало біля ніг каштанів, легко дряпало асфальт і мчало на другий бік вулиці (І. Савка).

9. Де-де в гіллі висвистують пташки, та їм когось розвеселити марно (Я. Черногуз).

**Завдання 10.** *Виконайте повний синтаксичний розбір речень.*

1. Духмяний цвіт вигойдує бджолу, та вже стоптали в полі ковилу дощів нестримні навіжені коні (Н. Данилюк).

2. На дроти влягаються бемолі, ніби в нотний зошит на рядки, і пливуть строкаті парасолі по лискучих вулицях міських (Н. Данилюк).

3. На гобелени перестиглих днів мазки пастельні накладає осінь, і теракотом теплим у волоссі серпневий день останній віддзвенів (Н. Данилюк).

4. А надворі гуляє вітер і співає симфонію дощ (Ю. Григорук).

5. Ще осінь у думках не стихла, не згоріла, а вже сади стоять у срібному вбранні (Ю. Титов).

6. Сніг щедро сипав, а ми, як малі діти, раділи зимовому святу і впродовж усієї дороги вдихали п'яний передріздвяний запах старого смерекового лісу (І. Меліка).

7. Посміхнулись тихі липи, простягнули радо віти, зустрічали дощ веселий і ховали в буйнім листі, і, наповнивши по вінця молоде сузір'я цвіту, полились на теплу землю меду краплі золотисті (Г. Гордасевич).

8. Вже соловей завів своє десь у гущавині вишневій, а на високім чистім небі вечірня зіронька встає (Г. Гордасевич).

9. Над Луганню вітрець журбу вербову бадьорить, і хочеться мені в цю пору ранню по-українськи з Богом говорить (І. Низовий).

10. Усе іде, але не все минає над берегами вічної ріки (Л. Костенко).

11. Наряди пень у весняний день, і пень гарний буде (Народн. тв.).

**Завдання 11.** Виконайте вправи з підручника (Глазова 2017). Запропонуйте додаткові запитання до виконання завдань.

**126.** Прочитайте текст. Визначте в ньому складносурядні речення. За якими ознаками ви їх розпізнали?

Людське життя буває різним: цікавим чи нудним, багатим на події чи сірим, успішним чи звичайним. Кожна людина прагне успіху й щастя, і ти, звісно, не є винятком. Яким може бути шлях до нього? Ти з гарними оцінками закінчиш школу, за результатами ЗНО тебе зарахують у найпрестижніший вищий навчальний заклад. Пізніше твій «червоний» диплом відкриє тобі шлях до перспективної та високооплачуваної роботи, і ти обов'язково здійсниш наукове відкриття або знімеш найкращий у світі фільм...

Певно, саме так кожен дев'ятикласник уявляє собі майбутнє, але чому ти всміхаєшся? Занадто гарний, а тому неправдоподібний усе це має вигляд? Твоя правда. Або ти вже зараз усвідомиш складність досягнення життєвого успіху, або твій життєвий шлях складеться не надто успішно.

(З журналу)

- У кожному складносурядному реченні визначте граматичні основи.
- Укажіть речення, між частинами яких існує смисловий зв'язок протиставлення; послідовності дій чи явищ; їхнього взаємовиключення.
- Як ви розумієте вислови *життєвий успіх*, *вибір життєвого шляху*? Що вважаєте головним: правильний вибір професії, матеріальний достаток, сімейну злагоду? Відповідь обґрунтуйте.

**131.** Перепишіть складносурядні речення, уставляючи на місці крапок пропущені сполучники. За потреби скористайтеся довідкою.

1. Відшуміло вже літо, ... осінь прийшла (Г. Хорташко). 2. Поспішають вільні журавлі, ... мені не хочеться спішити (П. Перебийніс). 3. ... вечір погасає, ... ранок світає? (П. Куліш) 4. Дороги розмиті, ... чується крик журавлиний (Л. Костенко). 5. А дощі лили мало не щоначі, ... дні були сонячні й теплі! (О. Слоньовська) 6. ... день сміявся, ... дощик хлипав, ... вітер шастав (М. Карпенко).

Довідка: і, а, зате, чи то...чи то, не то...не то.

**132.** Побудуйте й запишіть складносурядні речення, додаючи до поданої частини самостійно складену другу.

1. Нічого не замінить спілкування з улюбленою книжкою, але ... 2. Надзвичайно люблю історичні романи, і ... 3. Художнє слово захоплює мене, проте ... То стискається над улюбленими сторінками серце, то ...

- У записаних реченнях визначте й підкресліть граматичні основи.
- З'ясуйте смислові зв'язки між частинами кожного з речень.
- Який розділовий знак між частинами складносурядних речень ви поставили?

### ТЕМА 3. ТИПОЛОГІЯ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ У ПІДРУЧНИКУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ 9-ГО КЛАСУ І СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ.

**Завдання 1.** *Ознайомтеся з конспектом уроку «Складнопідрядне речення, його будова й засоби зв'язку в ньому» (<https://naurok.com.ua/urok-skladnopedryadne-rechennya-yogo-budova-y-zasobi-zv-yazku-v-nomu-54628.html>). Виконайте такі завдання:*

- А.** Запропонуйте власні конструкції до вправ-пояснень «Вкраплення», «Хвилинка самозаглиблення».
- В.** Виконайте умову «Музичної паузи»: *Слухаємо пісню Христини Соловій «Хто, як не ти?» (потрібно згадати назву композиції, довести, що назва є складним реченням).* Запропонуйте іншу пісню для виконання зазначених умов. Подумайте, який матеріал буде найдоречнішим для аналізу в 9 класі.

**Завдання 2.** *Ознайомтеся з конспектом уроку «Основні види складнопідрядних речень. Розрізнення сполучників і сполучних слів» (<https://naurok.com.ua/urok-osnovni-vidi-skladnopedryadnih-rechen-rozriznennya-spoluchnikiv-i-spoluchnih-sliv-63488.html>). Виконайте такі завдання:*

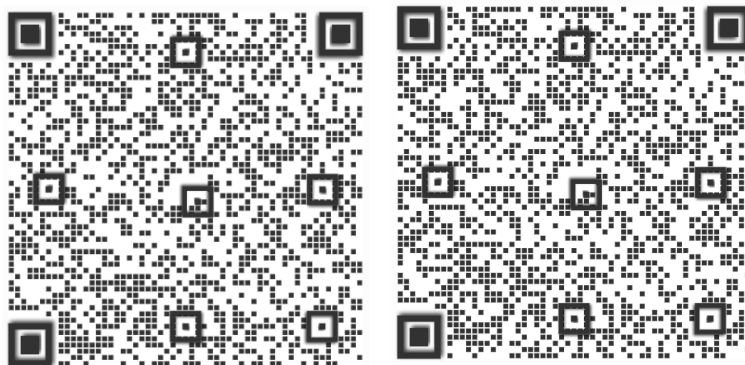
- А.** Розгляньте запропоновану таблицю і зробіть висновки про види складнопідрядних речень і засоби зв'язку в них. Особливу увагу зверніть на розрізнення сполучників і сполучних слів. Свої висновки зіставте з теоретичним матеріалом підручників.
- В.** Виконайте умови «Лінгвістичного дослідження». Запропонуйте власний текст для аналізу.
- С.** Проаналізуйте завдання «Розподільне письмо». (*Розподілити складнопідрядні речення за видами підрядних частин. Записати, вставляючи пропущені літери. Аргументувати свій вибір. Визначити, у яких реченнях ужито сполучники, а в яких — сполучні слова*) і з'ясуйте, якими реченнями варто доповнити дидактичний матеріал для демонстрування сполучних слів.

**Завдання 3.** *Ознайомтеся з конспектом уроку «Основні види підрядних речень. Складнопідрядні з підрядними означальними, з'ясувальними та обставинними» (<https://naurok.com.ua/rozrobka-uroku-z-ukra-nsko-movi-dlya-9-klasu-osnovni-vidi-pidryadnih-rechen-skladnopedryadni-z-pidryadnimi-oznachalnimi-z-yasuvalnimi-ta-obstavinnimi-3230.html>). Виконайте такі завдання:*

- А.** Пограйте з однокласниками в «Сніжки» (*Вчитель кидає учням паперові сніжки, в середині яких подані початки речень, а учні повинні придумати продовження речення відповідно до завдання (означальне,*

- з'ясувальне чи обставинне). Кожній групі по три сніжки). Роль учителя виконує хтось зі студентів. Запропонуйте власний варіант гри.
- В. Запропонуйте власні речення для виконання рефлексії «Незакінчене речення» (Ялинка).
- С. Поміркуйте, які завдання можна ще запропонувати, аби належно подати визначену тему.

**Завдання 4. Пограйте у вікторину «Складнопірядне речення». Проаналізуйте помилки. Обговоріть їх у групі.**



**Завдання 5.** *Запишіть речення, вставляючи пропущені розділові знаки. Підкресліть граматичні основи. Визначте, які складнопірядні речення є розчленованими, а які нерозчленованими структурами.*

1. Люди добрі... Як добре що іноді в житті трапляються миті про які не знає жодна душа, окрім тої що своїми руками творить ту мить!.. 2. Немає гірше як в неволі про волю згадувати. 3. Яка груша така й юшка. 4. Було якось чудно і по-новому приємно що лоскотали чоло холодні краплі що спливало на нього зелене світло що в серці стало так спокійно, як на небі.

**Завдання 6.** *Запишіть прислів'я, вставляючи розділові знаки. З'ясуйте типи складнопірядних речень. Підкресліть і схарактеризуйте сполучні засоби.*

1. З нього помочі як з осики груш. 2. Який гість такий калач. 3. На тобі, небоже що мені не гоже. 4. Хто бідному дає той вдесятеро придбає. 5. Коли весело живеться до роботи серце рветься. 6. Чим хто має тим гості приймає. 7. Роби тільки те що гідне шани, хоча б і дочекавшись догани. 8. Доки сонце зійде роса очі виїсть. 9. Щоб рибу їсти треба в воду лізти. 10. Чий хліб їси під того й дудочку скачи. 11. Куди вітер дме, туди й гілля хилиться. 12. Хто співає той журбу проганяє. 13. Хто співає у того робота швидко минає. 14. Багач норівить якби бідного з ніг збить.

**Завдання 7.** *Визначте типи пірядних частин. З'ясуйте, до яких слів головної частини вони відносяться і в який спосіб поєднуються з головною частиною. Запишіть складнопірядні речення зі сполучними (відносними) словами, вкажіть, якими частинами мови вони виражені. Якими членами речення виступають сполучні слова?*

1. Хто правду любить, той наш брат. 2. Той нехай собі плаче, хто іскру лишив на шляху необачний, хто човен непевній воді доручив... 3. Шматок засохлого

хліба, що ви ледве вгризете його зубами, здається кращим найсолодшого медяника. 4. У кого серце мудрістю багате, тому глибини всякі перейти. 5. Все, чим образили поета, акумулюється в слова. 6. Живе поезія у мові, якої мати вчила нас. 7. Ми працю любимо, що в творчість перейшла, і музику палку, що ніжно серце тисне.

**Завдання 8.** *Визначте тип складнопідрядних речень зі сполучником **коли**. Якими сполучниками можна замінити **коли**? Зробіть висновок, чи є підстави визначати тип складнопідрядного речення лише за характером сполучника або сполучного слова. Запишіть, ставлячи пропущені розділові знаки.*

1. Коли малим ти вперше став на ноги – яка ж то радість матері була! 2. Прости коли щось не вмію. 3. Пам'ять могла б убити нас коли б не мала рятівної властивості забувати. 4. Коли мені не допоможуть вірші то вже не допоможуть лікарі. 5. Коли весело живеться до роботи серце рветься. 6. Коли б кізка не скакала то б ніжки не зломилася. 7. Коли мене снігами занесе тоді вже часу матиму доволі. 8. Коли в людини є народ тоді вона уже людина. 9. Коли їм сумно – хай сумують.

**Завдання 9.** *У складнопідрядних реченнях визначте головну й підрядну частину. Поставте питання від головної до підрядної частини. Якого виду підрядні частини, як вони приєднані до головної частини?*

1. Духовність – озонова пелюстка, що так бережно огортає планету й не дає зруйнувати життя. 2. Мій Києве! Нема туманів, які б не розійшлися над тобою... 3. Історія народів учить, що та держава велична, в якій велична мала людина. 4. Я в серці маю те, що не вмирає. 5. Хто не жив посеред бурі, той ціни не знає силі. 6. Я вами гордую, панове, бо я – здатніший од вас. 7. Маленьке – не смішне, адже мале і зерно, що силу велетням і геніям несе. 8. Сонце, мов здорова червона діжа, випливало з-за краю землі та обгорталося блискучими хмарками, що спажнули від сонячного проміння, мов солома від вогню. 9. Набиралося на силі триста з гаком рідне слово, що султанів попелило і сміялось чорноброво...

**Завдання 10.** *Створіть з використанням складнопідрядних речень з підрядними причини та мети роздум у публіцистичному стилі «**Чи можна/варто протиставляти телебачення художній літературі?**» / роздум про необхідність підтримки людей з обмеженими фізичними можливостями та те, як їм можна й потрібно допомагати.*

**Завдання 11.** *Виконайте вправи з підручника (Глазова 2017). Запропонуйте додаткові запитання до виконання завдань і власний дидактичний матеріал.*

**142.** Прочитайте. Визначте в кожному реченні головну й підрядну частини. З'ясуйте, чим поєднано частини кожного речення: сполучником чи сполучним словом.

1. Будуймо дім, де правда — господиня (В. Бровченко). 2. У тім мені був рай, щоб вільним став мій край (Б. Грінченко). 3. Жили й живем ми тільки боротьбою, якою перетворюється світ (Л. Дмитерко). 4. Життя тільки тоді щасливе, коли людина створює щось нове (М. Уленік). 5. Не буде роду переводу, бо вічно житиме любов (Ю. Кравченко). 6. Якщо земля любов'ю не зігріта, то де ж у світі візьметься тепло? (І. Гнатюк) 7. Той ліс, що я дитиною садив, гуде й шумить (Д. Павличко).

- Укажіть речення, що містять вказівні слова.
- Накресліть схеми двох останніх речень.

**146.** **Попрацюйте в групах.** За поданими схемами складіть і запишіть складнопідрядні речення.

- |                       |                         |
|-----------------------|-------------------------|
| 1. [...], (якби ...). | 3 (Куди ...), [...].    |
| 2. (Щоб ...), [...].  | 4. [...], (коли б ...). |

- У записаних реченнях поясніть уживання розділових знаків.

**147.** Перепишіть, розставляючи пропущені розділові знаки.

1. Суть людини розкривається лише тоді коли її вчинками керує совість (В. Сухомлинський). 2. Де мовчить совість там хизується красномовством підлість (Ю. Рибников). 3. Не хочу аби замість мене думали. Не хочу аби замість мене вирішували. Хочу бути самим собою настільки щоб аж до серцевини совісті (За Р. Лубківським).

- Витлумачте лексичне значення слова *совість*. Звертєся з Тлумачним словничком.
- Розкрийте зміст східного прислів'я «Хоч совість і беззуба, а загризти може». У відповіді вживайте складнопідрядні речення.
- Яких людей називають *совістю народу*? Якими рисами наділені такі особи? Кого з наших сучасників ви можете так назвати? Свій вибір обґрунтуйте.
- Як ви розумієте зміст афоризму «Життя — діалог долі та совісті»? У відповіді вживайте складнопідрядні речення.

## ТЕМА 4. ЛОГІКО-ГРАМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ.

**Завдання 1.** *Схарактеризуйте складнопідрядні підметові та присудкові речення. Проаналізуйте їх за структурно-семантичною класифікацією.*

1. Нема нужденнішої на землі людини, яка нікого в житті не любить. 2. Не винна ти, що я не маю долі, не винна ти, що я така нещасна. 3. Сонце стояло високо й світило так, що майже ніде у дворі не було тіні. 4. Щовесни проростають з кореня буйним зелом полині, цвітуть золотисто-сивою гіркотою серед літа і осипаються пізньої осені дрібненьким темним насінням, яке розносить по степу вітер. 5. Падало жовте листя, а здавалось, що то золото капає на землю з дорогих шат. 6. Далекі дзвони гуділи в ясному повітрі тихо й мелодійно, і здавалось, що то дзвенить золото сонця.

**Завдання 2.** Прочитайте текст, визначте вид підрядного. Впишіть у таблицю речення дискусійного характеру щодо змісту якого у вас не сформувалася чітка позиція. У праву колонку запишіть аргументи на підтвердження тези, а в праву – на спростування.

Аргументи, що підтверджують	Теза (речення)	Аргументи, що спростовують

**Завдання 3.** Об'єднайтеся в групи. Прочитайте мовчки текст. Підготуйтеся до обговорення, виробивши спільну позицію групи. Для підготовки скористайтеся поданою схемою:

**Завдання 4.** Виконайте такі завдання діалогічного характеру:

1. Уважно розгляньте «картинку» з вікна. Поміркуйте про те, що в ній привабливого. Складіть діалог, у якому обміняйтеся захопленням від побаченого, з використанням СПР з підрядними присудковими та означальними.
2. Впишіть уривок діалогу літературних героїв з вашого улюбленого твору. Перебудуйте його з використанням СПР з підрядними підметовими і додатковими.
3. Побудуйте діалог, щоб він складався з пропозиції й аргументованої відмови. Відмову формулюйте у формі складнопідрядного речення з підрядним причини.

**Завдання 5.** Створіть проєкт статті до Вікіпедії «Безсполучникове складне речення».

**Завдання 6.** Складіть розповідь про людей, які подолали свої недуги, і тих, хто їм у цьому допоміг, з використанням безсполучникових складних речень.

**Завдання 7.** Напишіть твір-роздум на морально-етичну тему в публіцистичному стилі (орієнтовні теми: «Своє, рідне – своєрідне», «Як відшукати свій шлях у житті») з використанням безсполучникових речень.

**Завдання 8.** Виконайте вправи з підручника (Глазова 2017).

**152.** Перепишіть, розставляючи пропущені розділові знаки.

1. Я люблю дивитись як гаї синіють. Як пташки співають слухати люблю (В. Сосюра). 2. Послухай як трава росте напоена дощами і як веде розмову степ з тобою колосками (П. Осадчук). 3. Той ліс що я дитиною садив гуде й шумить на кам'янім узгір'ї (Д. Павличко). 4. Ліс шумів високим рівним шумом що нагадував морський прибій (З. Тулуб). 5. Мене ліси здоров'ям напували коли бродив у їхній гущині (В. Симоненко). 6. Скажи ж в яких лісах ти заблуdiv? (Олександр Олесь)

- Обґрунтуйте вживання розділових знаків.
- Укажіть складнопідрядні речення, частини яких поєднано сполучниками. Частина яких речень поєднано сполучними словами?
- В останньому реченні підкресліть усі члени речення. Накресліть його схему.
- Складіть художній опис улюбленого куточка природи. Уживайте складнопідрядні речення.

**153.** Прочитайте. Визначте складнопідрядні речення, назвіть у кожному граматичні основи. Накресліть схеми складнопідрядних речень.

Жанр, у якому працює цей митець, назви поки що не має. Сам Олег Шупляк називає свої роботи двовзорами, тому що картини мають подвійний, а часом і потрійний зміст. Дійсно, роздивляючись зображення, раптом помічаєш, що й тебе пильно розглядають чийсь не відразу помічені тобою очі...

Митців, які малюють у такому ж стилі, у світі небагато. Оскільки цікавість до такого жанру велика, Олег Шупляк демонстрував свої роботи за кордоном: у Великій Британії, Японії, Кореї, США, Данії, Росії та інших країнах.

Раніше працював учителем малювання в рідному селі, викладав у дитячій художній школі міста Бережани. За освітою митець — архітектор, хоча своє покликання він знайшов саме в образотворчому мистецтві.

Перша картина-ілюзія вийшла з-під його пензля 1991 року. Це був портрет Тараса Шевченка



ac

## ТЕМА 5. БАГАТОКОМПОНЕНТНІ СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.

**Завдання 1.** Створіть проєкт статті до Вікіпедії «Складне речення з кількома підрядними».

**Завдання 2.** Складіть розповідь про людей, які подолали свої недуги, і тих, хто їм у цьому допоміг, з використанням складних речень з кількома підрядними.

**Завдання 3.** Напишіть твір-роздум на морально-етичну тему в публіцистичному стилі (орієнтовні теми: «Як знайти шлях до щастя», «Чи зможуть з часом селфі замінити родинні фотографії») з використанням складних речень з кількома підрядними.

**Завдання 4.** Прочитайте текст, підберіть заголовок (чи відповідає темі, простий чи ускладнений, чи привертає увагу читача тощо). Знайдіть складні речення з кількома підрядними; виконайте синтаксичний аналіз цих речень. Накресліть схеми.

Моя цивілізація тримається на культурі Людини, що пробивається крізь осіб. Віками вона прагне показати Людину, так само як вчить крізь каміння бачити Собор. По-старому височать на землі великі пам'ятники духу – собори, обрамлені витягнутими вгору спорудами нового віку техніки. По-старому неспокійна людина хапається клаптика теплої землі і високого неба, щоб відчути точку опори, щоб знайти на мить себе, спробувати щось у собі осягнути. Але землю вкривав асфальт і бетон, небо затягують дими і рев моторів, і кудись шалено, у метушливій тривозі летить життя, засмоктує й не залишає тієї чистої години для душі, коли можна замислитись над собою й подумати про головне.

Куди ж іде життя? Чи ми ведемо життя, чи життя веде нас, кинувши нам для забави дешеві замітники Слова – телевізор, футбол, алкоголь? Чи людина ще щось значить у цьому потоці життя? Чи вже вона тільки пасажир сліпого корабля, що несеться назустріч ночі? Якщо вона нічого не бачить, то що ж тоді може значити корабель?

І все ж таки – чи значить, чи важить вона хоча б стільки, щоб зусиллями власного розуму і волі зупинитись перед прірвою?

Щоб залишитись людиною, вона мусить важити хоча б стільки... Але для цього їй потрібні найвищі зусилля розуму і духу. Вона мусить зрозуміти, що особисто на ній лежить і спадщина предків, і доля землі.

Нині, як ще ніколи в історії, кожен має бути людиною в людстві, щоб кожним нервом відчувати його болі й тривоги. Нині кожен мусить почувати себе органічною часткою великого собору людської цивілізації, усім своїм еством бути пружним каменем у цьому соборі, щоб самовіддано тримати на собі його споруду. У пошуках сучасності, тобто свого місця в житті, людина неминуче натрапляє на важіль відповідальності й замислюється над своєю свідомою й несвідомою участю у великих справах сучасності.

Нині минули ті часи, коли рослинне існування на анабіозі цілих поколінь давало лише сіреньку пляму на карті світу. Тепер інша доба. Незалежно від нашої волі ми стаємо ланкою життя нашої планети, яка вкрита нервовою сіткою атомних мін і політичних вулканів, готових до вибуху.

Нині брак великої мудрості, великої поваги і любові до людини, великої відповідальності за спадщину предків і долю нащадків відчувається як найбільша рана людства. Найстрашніший її носій – напівосвічений ефрейтор, рішучий напівінтелігент. Він залюбки підмінює слова, відважно жонглює ними і робить сліпучий феєрверк – тимчасову ілюзію правди. Не замислюючись над одвічними законами розвитку життя, він діє так, наче їх зовсім нема, а потім десяткам геніїв не впоратися з тим, що він накоїв (За Є. Сверстюком).

**Завдання 5.** Проаналізуйте складнопідрядні речення з кількома підрядними. З'ясуйте, у яких із наведених речень наявні: 1) однорідна супідрядність, як вона виражається; 2) неоднорідна чи різночленна супідрядність; 3) послідовна підрядність. Подайте схему кожного з аналізованих речень.

1. Якщо ти не любиш свого народу і нехтуєш його мовою, то хто ж тобі повірить, що ти любиш і поважаєш сусідні народи?

2 І от настав день, коли Данило востаннє обходить розсадник, обмотує перевесельцями із сіна наймолодші деревця, щоб не мерзли в морози.

3. Коли лось поминув ялиник і опинився серед примарно-млявого світла, яке випромінювали стовбури беріз, то зупинився, задерши голову.

4. Щасливий я, що народився на березі Десни, що пив у незабутні роки твою м'яку, веселу, сиву воду, що ходив босий по твоїх казкових висипах, слухав рибальських розмов на твоїх човнах і казання старих про давнину.

5. Як же почули гості Шевченкове співання, ушухли всі так, наче він зостався один під вечірнім небом, викликаючи дівчиноньку свою вірною.

6. По-давньому неспокійна людина хапається клаптика теплої землі й високого неба, щоб відчутти точку опори, щоб на мить знайти саму себе й спробувати щось у собі досягнути.

7. За Подолом на обрії синіли ліси, що тягнулись у Литву на декілька сотень верств, і високі будинки, що висунулись з натовпу міських будівель, були немов написані на блакитному полі.

8. Коли мені кажуть „Київ”, я бачу, як рано-вранці квапиться Київ на роботу на великі заводи, розташовані на околицях...

9. І навіть не віриться, що є іще війни на землі, що нелюдська злоба в останніх корчах цідить ріку людської крові, що іще дуже вчені й дуже ненависні люди вимолюють по всіх заграницях і червінці, і зброю, щоб заарканити ними здіблену землю.

10. Євпраксія линула думкою й відчуттям туди, де зеленіла трава, шуміли ліси, падали роси, текла вода.

11. Вони сміялися, як сміються давні знайомі, які знають один про одного те, чого не повинні знати інші.

12. Я буду вдячний небесам, допоки є моря і доли, за те, що з лихом сам на сам не залишався я ніколи, що поруч билися серця в часи зневіри і огуди, що є на світі справжні люди, яким я вдячний до кінця.

13. Паузи між пострілами тягнуться так довго, що ми починаємо втрачати надію добратися до ворога, поки почне світати

14. Коли нікого стороннього не було близько, дивилась сміливо на вчителя, бо була певна, що він того крізь свої темні окуляри не помітить.

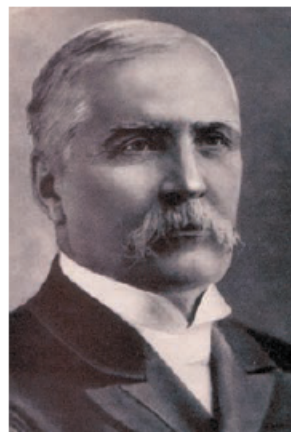
**Завдання 6.** Виконайте вправи з підручника (Глазова 2017). Запропонуйте додаткові запитання до виконання завдань. Запропонуйте власний дидактичний матеріал (складні речення з кількома підрядними).

**325.** Прочитайте. Визначте тему й головну думку тексту.

Коли ми говоримо про Миколу Віталійовича Лисенка, не можна не згадати при цьому Тараса Григоровича Шевченка: два близькі по духу генії назавжди лишилися в народній пам'яті, бо саме з народної криниці черпали вони натхнення.

Свій перший твір Микола Лисенко написав на слова Шевченкового «Заповіту», пізніше ним було створено майже дев'яносто пісень, романсів і хорів на слова Тараса Шевченка, з яких найвідоміші «Мені однаково», «Нащо мені чорні брови».

(За О. Кухаруком)



- Визначте види зв'язків між частинами складних речень.
- Накресліть схему першого речення.
- Які пісні на слова Тараса Шевченка ви знаєте? У відповіді вживайте складні речення.

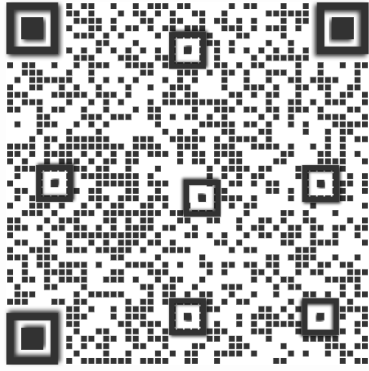
**326.** Перепишіть, розставляючи пропущені розділові знаки.

1. Знають діти є на світі казка та не знають де вона живе (В. Бровченко). 2. Мати вірила земля усе знає що говорить чи думає чоловік вона може гніватись і бути доброю (М. Стельмах). 3. Слово найтонший дотик до серця воно може стати і ніжною запашною квіткою і живою водою що повертає віру в добро (В. Сухомлинський).

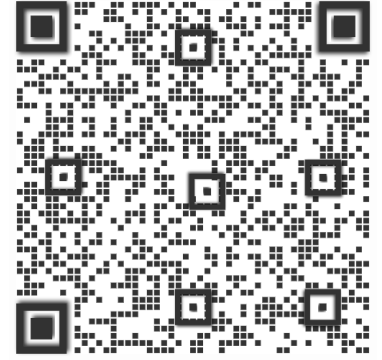
## ТЕМА 6. ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДНИХ БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ РЕЧЕНЬ У ПІДРУЧНИКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ЗЗСО.

**Завдання 1.** *Ознайомтеся з конспектом уроку «Безсполучникове складне речення. Сміслові відношення між простими реченнями у безсполучниковому»* (<https://naurok.com.ua/urok-na-temu-bezspoluchnikove-skladne-rechennya-smislovi-vidnoshennya-mizh-prostim-rechennyami-u-bezspoluchnikovomu-147831.html>). Виконайте такі завдання:

- Для дослідження-трансформації створіть власний дидактичний матеріал для самостійної роботи за картками. Запропонуйте виконати завдання однокласникам.
- За схемами складіть і запишіть речення БСР про власні спостереження за погодою чи того, що відбувається навколо: 1. [ ] : [ причина]. 2. [ ] - [ ] – протиставлення.  
3. [ ] : [ пояснення]. 4. [ умова ] - [ наслідок]. 5. [ час ] - [ ].  
6. [ ] - [ висновок].
- Запропонуйте теми для виконання **Творчого завдання**.



**Завдання 2.** *Виконайте завдання. За яким ознаками розрізняли запропоновані типи складних речень? Проаналізуйте помилки (якщо були). Обговоріть завдання у групі.*



**Завдання 3.** *Визначте безсполучникові речення з однотипними частинами. Які відношення вони реалізують?*

1. Народ стояв купками і гуторив усюди на одну тему: цього дня мав приїхати до Нового Самбора перемиський владика Стецько Брилинський із Спаського монастиря. 2. Багато бережницьких та вачинських лежало на землі побитих та покривавлених, їхні коні, позадиравши хвости, налякані, розбігалися на всі сторони. 3. Вона стоїть без хустки, сива, пишноволоса – колись її волосся сяяло проти сонця золотим, тепер не сяє. 4. Плащ на спині напнувся халабудою, плечі гостро піднялися вгору, рукава підбукалися по лікті. 5. Рідна мова – не полова: її за вітром не розвієш. 6. Добрим словом мур проб'єш, лихим і в двері не ввійдеш.

**Завдання 4.** *Визначте різновиди складних безсполучникових речень з різнотипними предикативними частинами. Які відношення вони реалізують?*

1. Прилетіла до двору, бачить: якийсь чоловік у шинелі ходить по городі, Сергійка на руках носить. 2. Допомагав, як міг, по господарству: поправив тин, витесав і закопав нові стояки на ворота, вирих яму на картоплю, таку здоровенну, що туди влізла б Сидоришина хата. 3. Новопризначеному голові троянівці були раді: хлопець молодий, з розумом, такий діло поведе. 4. Олена глянула у вікно: в сірій світанковій млі стрельнула іскрами цигарка, легеньким відсвітом лягла на шибки. 5. Зварить Федора відерний чавун борщу – за день як вітром вивіє. 6. Дивиться мати вслід, плаче: вирросло на толоках межі коровами високе, як бур'янина, та невідомо, чи вистачить у нього сили вигребтисся на житейську хвилю?

**Завдання 5.** *Знайдіть безсполучникове складне речення, у якому неправильно розставлено розділові знаки. Виправте помилки, обґрунтуйте виправлення.*

1. А по синьому небу рядами, як покоси, сунули звідкілясь пухкі зеленясті хмарки; не хмарки – висушене лугове сіно; 2. А над усім музика, ірже десь лоша, лунко хтось клепає косу, гуде далі в степу машина, робітниками густо оточена; 3. А вернулась, бідкається: пересохло на кострицю Маринине жито – висипається; 4. Починати роботу – чиста мука: руки болять, ноги болять, спина болить.

**Завдання 6.** Побудуйте речення за схемами. Проаналізуйте смислові відношення між предикативними частинами.

1) [], [] – []. 2) []: [], []: [].

**Завдання 7.** Визначте семантико-синтаксичні відношення між предикативними частинами безсполучникових речень; зробіть синтаксичний аналіз 2-х речень на вибір.

1. І сивітимуть знов у далині високі могили, віятиме вітер полиневим духом, хлюпатиме степ колоссям в обличчя. 2. Брязне клинок об залізо кайданів, піде луна по твердинях тиранів. 3. Дерево міцне корінням – людина горінням. 4. Законів боротьби нікому не зламати, закони материнства не перемінить. 5. Згадую: дітьми із листя кленів ми до свят сплітаємо вінки. 6. Кажуть: вогонь печі дає дзвінкість, вогонь душі дає красу. 7. На все впливає мови чистота: зір глибшає, і кращають уста, стає точнішим слух... 8. Немає щастя вічного, немає, є вічний бій за щастя для усіх. 9. Подивився я на хату – нема в мене хати. 10. Порозтають тії білії сніги, покриються травицею всі луги, розів'ється калинонька і садок...

**Завдання 8.** Зробіть синтаксичний розбір речень.

1. Вогонь у ширшому значенні був продовжувачем роду, уособленням святості; йому люди поклонялися, приносили жертви. 2. Український селянин вважає: до першого грому земля не розмерзається до кінця. 3. Постоявши біля вікна ще трохи, впершись об широке підвіконня, він зловив себе на думці: давно отак не стовбичив, не дивився на сірі стіни кам'яниць навпроти — більше з його вікон жодних краєвидів не відкривалося.

**Завдання 9.** Обговоріть у групі питання «*Чи придатна рок-музика для передавання патріотичних настроїв, думок, закликів?*» з ілюструванням виступів прикладами сучасних українських рокових пісень. Викладіть підсумки обговорення для розміщення на шкільному веб-сайті у формі роздуму, що містить складні речення з різними видами безсполучникового зв'язку.

**Завдання 10.** Виконайте вправи з підручника (Глазова 2017). Запропонуйте додаткові запитання до виконання завдань. Запропонуйте власний дидактичний матеріал.

**288.** Прочитайте. Визначте в реченнях граматичні основи. Доведіть, що речення є безсполучниковими складними.

1. Хай оживає істина стара: людина починається з добра (*Л. Забашта*). 2. Усе в житті минає, переходить, не минає мужність й доброта. Сій розумне — то розумне вродить. Йди з добром — добро і завіта (*О. Довгий*). 3. Мухи сідають на ранах, бджоли — на квітах пахучих. Добрий все бачить лиш добре, підлий лиш підле у других (*І. Франко*). 4. І я збагнув: світ добрий і великий (*І. Складаний*).

- Укажіть з-поміж речень ті, що складаються з однорідних (рівноправних) частин.
- Витлумачте лексичне значення терміна *моральні цінності*. Звертеся зі Словником термінів. Які моральні цінності названі в реченнях?

**289.** Перепишіть прислів'я. Визначте безсполучникові складні речення, утворені з неоднорідних частин. Підкресліть у них граматичні основи.

1. Щастя дає друзів, нещастя їх перевіряє (*Німецьке*). 2. Знай: за гроші купується хліб, але не дружба (*Португальське*). 3. Хліб не пада з неба — працювати треба (*Польське*). 4. Старанність полотно тче, ледарство ж марно тече (*Угорське*). 5. Любов породжує любов, жорстокість множить зневагу (*Італійське*). 6. Душею багатий уміє кохати — душею злиденний — сім'янин мерзенний (*Португальське*).

- Які моральні цінності названі в прислів'ях?
- Укажіть речення, ускладнені однорідними членами.
- Позначте у словах орфограми.

## **ТЕМА 7. СКЛАДНІ СИНТАКСИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ. ПЕРІОД.**

**Завдання 1.** Ознайомтеся з конспектом уроку «Складні речення з різними видами сполучникового і безсполучникового зв'язку (тренувальні вправи)» (<https://naurok.com.ua/urok-na-temu-skladni-rechennya-z-riznimi-vidami-spoluchnikovogo-i-bezspoluchnikovogo-zv-yazku-trenuvalni-vpravi-36753.html>).

Виконайте такі завдання:

- А. Змоделюйте й запишіть афоризми, поєднавши частини їх з правого й лівого стовпчиків. Доведіть, що вислови сформульовано у формі складних синтаксичних конструкцій. Накресліть лінійні схеми (Дослідження-модельовання). Запропонуйте 2-3 речення, аби доповнити таблицю.
- В. Виконайте тестові завдання 1-6. За зразком створіть ще 2-3, запропонуйте їх виконати в аудиторії.

**Завдання 2.** Ознайомтеся з конспектом уроку «Складне речення і його ознаки. Складні речення без сполучників, з сурядним і підрядним зв'язком» (<https://naurok.com.ua/cikl-urokiv-z-temi-skladnosuryadne-rechennya-251129.html>). Виконайте такі завдання:

- А. Запропонуйте власні запитання для Гри «Мікрофон».

- В. Запропонуйте власні схеми для завдання з творчого конструювання. Складіть відповідно до схем речення. Прокоментуйте.
- С. Виконайте **Домашнє завдання (VIII)**: «Виписати з української літератури уривок із художнього твору. Схарактеризувати його стилістичні особливості. Зробити синтаксичний розбір двох речень, скориставшись алгоритмом, опрацьованим на уроці».

**Завдання 3.** У текстах знайдіть складні синтаксичні конструкції, виконайте синтаксичний аналіз і накресліть схеми.

Море – це справжня таємниця, що завжди вабила людей своєю красою, своєю музикою, своїми широкими просторами. Довго тривала наша мандрівка до моря... Ми не могли дочекатись, коли нарешті побачимо море. Дорога незабаром загубилась у піщаному пляжі, який де-не-де поріс гірким полином. Раптом почувся ритмічний шум моря, глухо здригнулася земля: то вдарили важкі хвилі. Від води долинув жалібний крик чайки. Вона є справжнім барометром для рибалок: щойно високо здійметься білокрила красуня — рибалка чекає негоди. Сядуть птахи на воду – буде на морі погода. Жовтогаряче сонце втомилося від денної спеки. Воно швидко котилося до горизонту. Поволі дужчав вітер і протяжно завивав десь далеко в горах. У повітрі запахло дощем. Темні хмари ген клубочаться над обрієм. Глянув на море – серце стиснулося зі страху. Хвилі грізно шуміли: вітер брав їх за білі чуби й кидав на скелі. Сяйнула на чорному небі блискавка, загуркотів грім. Важкі краплі падали на ще теплий пісок, і він жадібно пив довгождану вологу; вийнув вітер – зашумів полин. Прив'ялі від спеки листочки задріботіли, і тепер він став іще пишнішим. Краса дощу. Краса моря. Краса природи (За Г. Уваровим).

**Завдання 4.** Проаналізуйте складні синтаксичні конструкції, визначте тип зв'язку і різновид синтаксичних відношень між предикативними частинами. Накресліть схеми.

1. А світ мені невідомо-широкий: десь даленіє дідів оборіг і дріботять мої маленькі кроки, і небо шовком стелиться до ніг (Н. Данилюк).
2. Прислухайся: вгорі дзвенить повітря, як кришталь, зі свистом, і сиві гори, наче димарі, парують в небо свіже, променисте (Н. Данилюк).
3. Чекаєш Різдва, а воно промайне, що й не встигнути набутись в родинному колі, в теплі, між близьких... (Н. Данилюк).
4. А вітер дмухав на вітрила з легкої диво-органзи, і я віршами говорила, виймала слово зі сльози і лікувала наболіле, допоки дощ оцей не вщух (Н. Данилюк).
5. Кожен твій подих — народу помножує сили, кожне биття твого серця стає нам опертям, ми переможемо, бо нам не страшні навіть смерті, ми переможемо, бо ти – це душа України!!! (Н. Крісман).

6. Люблю вночі на небеса дивитись, коли зірки, немов бджолиний рій, поблискують крильми, і повен мрій виходить місяць, як прадавній витязь (Д. Павличко).
7. Ще в кожному городі благодать, ще паперівка вигинає гілля, а вже помалу осінь молода готується на бабине весілля (Н. Янушевич).
8. Пішов дощ, і дерево поспішно причепурилось хоч на короткий час, поки краплі не перетворяться на крижини, схожі з несправжніми перлами (Н. Янушевич).
9. Світ здригався тривожно, чорнів, душі всім розтинали журбою, провели в путь останню синів, що живими не вийшли із бою (В. Пилипець).
10. Бентежить душу батьківська земля, співають зорі у небесній млі, і ніжне сонце небо притуля, щоб трави квітли на святій землі (Ю. Григорук).
11. Де кат пройшов, там жито не росте, лиш під ногами багрянють маки...(Н. Бойко).
12. І знов рясний посипався сніжок: біліє все, куди не кинеш зором, і ніч зимова чорним лабрадором вляглася на пухкенький килимок (Н. Данилюк).
13. Ще цілують морози лелекам натомлені крила, обпікають легким первоцвітам тонкі пелюсткі, так невчасно зима оксамитовий гай побілила, та в повітрі вчувається шлейф, солодкаво-терпкий (Н. Данилюк).
14. Кликала когось жалібно сива горлиця, добував із золотих небес сот золоті меди соловейко, розливав їх по землі, та не було кому пити той неземний нектар (К. Мотрич).
15. Гори готувалися до сну, і тільки вітер, який увесь день відпочивав, напевне, вирішив саме цього вечора прогулятися Великим Верхом разом з нами (І. Меліка).

**Завдання 5.** Проаналізуйте речення. Поясніть, які ознаки вказують на те, що ці конструкції – період.

1. Ні насторожений шуліка, що годинами кружляє високо в небі; ні невідомий вершник, що вряди-годи беззвучно проскоче по обрію; ні чабан, що маячить на далеких толоках по плечі в текучому мареві, - ніщо не розвіє, ніщо не порушить степового величного спокою (О. Гончар).
2. Коли в грудях моїх тривога то потухає, то горить; коли загублена дорога, а на устах любов тремтить; коли уся душа тріпоче, як білий парус на човні,-тоді рука моя не хоче пером виводити пісні (М. Рильський);
3. Повитягались гострі шпилі, одділились окремі каміння, перетворились у білий мармур, - і став перед нами острів із моря (М. Коцюбинський).
4. Там, де на всьому лежить печать мовчання, де стримані і скарги, і пісні, де здавлені прокльони і ридання, – вість людям подають кайдани голосні (Леся Українка).

**Завдання 6.** Виконайте вправи з підручника (Глазова 2017). Запропонуйте додаткові запитання до виконання завдань і власний дидактичний матеріал.

**321.** Перепишіть, розставляючи пропущені розділові знаки. Укажіть безсполучниковий і сполучниковий види зв'язку між частинами складних речень.

1. Годі люд дурить що правда в силі сила в правді в істині в добрі (П. Тичина). 2. Ми не святі у нас були гріхи але боролись ми за правду сміло (Д. Луценко). 3. Людина йде до краси вона творить її і цим людина відрізняється від усього сущого (П. Загребельний). 4. Добро неначе пух його розвіє найменший вітер а ненависть це чавун котрій тисне давить і розчавлює (За Ю. Мушкетиком). 5. Знав я друзів своїх що не мали хвальби а чи зради бо хвальба то є тлін а від зради немає поради (А. Малишко). 6. Сутність моральних цінностей не змінювалася від Конфуція до наших часів лише список їхній доповнювався та ще ставлення до них від покоління до покоління зазнавало змін (З учнівського твору).

- Накресліть схему першого речення.
- Які моральні цінності названо в реченнях? Чи всі вони актуальні в наш час? Відповідь обґрунтуйте.
- Чи згодні ви з висловленою в останньому реченні думкою? Якою мірою? Свою позицію аргументуйте.

**322. Попрацюйте в групах.** Чи можна сказати, що моральні цінності молодого покоління українців відрізняються від цінностей батьків і дідів? Дайте на це питання письмову відповідь із двох-трьох складних речень, частини яких поєднані безсполучниковим і сполучниковим зв'язком.

- Складені висловлення прочитайте й обговоріть у класі.

## ТЕМА 8. ПОНЯТТЯ ТЕКСТУ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. СТИЛІСТИЧНІ РЕСУРСИ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ І ВЕЛИКИХ СИНТАКСИЧНИХ СПОЛУК.

**Завдання 1.** Ознайомтеся з конспектом уроку «Текст, його основні ознаки. Будова тексту. Мікротема й абзац, спільне й відмінне між ними» (<https://naurok.com.ua/urok-tekst-yogo-osnovni-oznaki-budova-tekstu-mikrotema-y-abzac-spilne-y-vidminne-mizh-nimi-63490.html>). Виконайте такі завдання:

- Запропонуйте для **Роботи з деформованим висловлюванням і Дослідження-відновлення** власний дидактичний матеріал.
- Матеріали **Бліцтурніру** доповніть прикладами, де потрібно, спробуйте подати всю інформацію в таблиці.

**Завдання 2.** Ознайомтеся з конспектом уроку «Актуальне членування тексту» (<https://naurok.com.ua/urok-aktualne-chlenuvannya-tekstu-36559.html>). Запропонуйте для **Творчого завдання** власний дидактичний матеріал.

**Завдання 3.** Виконайте вправу з підручника (Глазова 2017). Перебудуйте зретаговані прості речення в складні.

**107. Я — редактор.** Відредагуйте й запишіть подані речення. Скористайтеся підказкою.

1. Вихідного дня я з однокласниками вирушили до районної бібліотеки поцікавитися книжними новинками. 2. Побачивши збірник оповідань, мені захотілося його прочитати. 3. Ми подякували бібліотекаря за увагу до нас, допомогу щодо вибору цікавих і корисних видань і корисні поради. 4. Найбільш цікавими для мене виявилися поезії мого любимого поета, про мої враження я поділився з друзями. 5. Як бачимо, що відвідування бібліотеки ми провели з великим задоволенням.

#### ПІДКАЗКА

Неправильно	Правильно
книжні новинки	книжкові новинки
збірник поезій	збірка поезій
подякувати товариша	подякувати товаришеві
найбільш привабливіші	найпривабливіші (найбільш привабливі)
любимий художник	улюблений художник
поділитися про думки	поділитися думками

- Які норми літературної мови було порушено в реченнях?

**Завдання 4.** Виконайте завдання з підручника (Заболотний 2022). У створеному тексті виокреміть складні речення. Назвіть ознаки складного речення.

Об'єднайтеся в групи по 3–5 осіб. Підготуйте аудіо- або відеозвернення до своїх ровесників та ровесниць у формі діалогу на суспільно важливу тему.

**Проект**

**План роботи над проектом**

1. Виберіть тему звернення (тема має бути актуальною).
2. Визначте основну думку, яку ви хотіли б оприлюднити.
3. Складіть на вибрану тему діалог (12–16 реплік).
4. Розіграйте за особами діалог і зробіть аудіо- чи відеозапис (для відеозапису діалог треба вивчити напам'ять).

Перегляньте відео чи прослухайте аудіо однокласниць і однокласників. Кращі роботи запропонуйте розмістити на сайті вашого навчального закладу.

**Завдання 5.** Виконайте вправу з підручника (Заболотний 2022). Запропонуйте додаткові запитання до виконання завдання і власний дидактичний матеріал для виконання умов.

**34** 1. Прочитайте текст. Визначте його тему й мікротеми. Яке запитання ви хотіли б поставити героїні цієї публікації?

### УСПІХ – ЦЕ РЕАЛІЗАЦІЯ СВОЇХ МРІЙ

Всесвітньовідома українська диригентка Оксана Линів виросла в родині музикантів. «Я із самого дитинства знала, що хочу присвятити життя музиці», – каже вона. Протягом своєї видатної кар’єри Оксана часто торувала шлях, ставила під сумнів гендерні стереотипи та переписувала правила гри.

Окрім вражаючих досягнень на світовій сцені, в Україні Оксана Линів є художньою керівницею фестивалю LvivMozArt, засновницею та головною диригенткою Молодіжного симфонічного оркестру України.

«Для того, щоб все встигнути, я відмовляюсь від якихось речей, які мають інші люди, – життєвого комфорту, святкових днів, відпустки, – ділиться диригентка. – Це психологічно складний процес. Але коли все вдається і ти відчуваєш цей ореол успіху, впливу на публіку, – розумієш, що зусилля були не даремні. Просто потрібно вміти правильно організовувати свій час».

## ТЕМА 9. КОНСТРУКЦІЇ З ЧУЖИМ МОВЛЕННЯМ. ПУНКТУАЦІЯ (УЗАГАЛЬНЕННЯ).

**Завдання 1.** *Ознайомтеся з конспектом уроку «Узагальнення й систематизація вивченого про пряму й непряму мову, діалог (на матеріалі творів Т. Шевченка)» (<https://naurok.com.ua/uzagalnennya-y-sistematizaciya-vivchenogo-pro-pryamu-y-nepryamu-movu-dialog-na-materiali-tvoriv-t-shevchenka-159086.html>). Виконайте такі завдання:*

- A. Виконайте завдання з блоку **Читацька стратегія** (*Прочитати текст. Знайдіть речення з прямою мовою, випишіть їх, розставте розділові знаки, побудуйте схеми. Укажіть речення з іншими способами передачі чужої мови*).
- B. Побудуйте речення за схемами блоку «Лінгвістична лабораторія». Запропонуйте власні схеми.
- C. Виконайте завдання блоку **Майстерня фахівця** (*Складання розповіді про Тараса Шевченка з уживанням цитат із творів Кобзаря; Відновлення діалогу про Тараса Шевченка*).
- D. Виконайте **Домашнє завдання (VIII): Підготувати алгоритм –схему «Пряма й непряма мова. Цитата. Діалог» (прикладі з творів Т.Шевченка)**.

**Завдання 2.** *Виконайте вправи з підручника (Заболотний 2022). Запропонуйте додаткові запитання до виконання завдань. До вправ 48, 51 запропонуйте власний дидактичний матеріал для виконання умов.*

**36** I. Спишіть речення. Візьміть пряму мову в лапки та розставте інші пропущені розділові знаки. Побудуйте схеми речень.

1. Я піду посплю, а о другій годині ночі зміню тебе мовив надвечір Митько (*Я. Стельмах*). 2. Я вертівся, дід спитав Ти прийшов ловити гав? (*Г. Бойко*). 3. Яка муха тебе вкусила питаєш Навіщо тобі вся ця незрозуміла творчість (*Г. Крук*). 4. Якби не мамина пісня сказав якось один древній історик яким убогим було б наше життя (*В. Скуратівський*). 5. Ти ж там бережи себе сину чути голос старої Бо все можна купити, а здоров'я не купиш (*О. Гончар*). 6. Пошукати в лісі в полі, запитать зустрівшись Долі Ти горою Доле йшла. Чи мої ключі знайшла?... (*О. Лятуринська*).

**43** I. Спишіть речення. Візьміть пряму мову в лапки та розставте інші пропущені розділові знаки. У яких реченнях ужито дієслова в наказовій формі?

1. Я хочу, щоб мене поважали сказав юнак щоб я сам міг себе поважати (*З газети*). 2. Це рибка неон сказав чоловік тільки не сели його з кимось, хто може його проковтнути (*С. Андрухович*). 3. Стривай! Петро трохи **розмірковує** перелазить через тин, стає поперед мене і вже владно каже Ходімо за мною! (*М. Стельмах*). 4. Може я міг би вам **допомогти**? довірливо запитав незнайомий (*О. Гончар*). 5. От і принесли нам лебеді на крилах **життя** говорить до неба і землі мій дід Дем'ян (*М. Стельмах*). 6. Хитрий який! **насупився** пастушок. **Спочатку** я піду попереду (*М. Стельмах*).

**48** **СИТУАЦІЯ.** Уявіть, що вам треба передати іншим те, що сказав тренер спортивної школи. Складіть за схемами й запишіть речення з непрямою мовою.

Ваші слова (слова автора)		Слова тренера (пряма мова)
1. Тренер попередив...	<b>ЩО</b>	Завтра тренування почнеться на пів години пізніше.
2. Тренер запитав...	<b>ЧИ</b>	Усі принесли медичні довідки?
3. Тренер попросив Сергія...	<b>ЩОБ</b>	Занеси, будь ласка, м'ячі.
4. Тренер сказав...	<b>ЩО</b>	Я чекатиму вас у спортзалі.

**51** I. Перебудуйте речення, замінюючи пряму мову непрямою (письмово). Чи залишились у ваших реченнях звертання та вставні слова?

1. Люба довірливо сказала мені: «Ти, Михайлику, не журись» (*М. Стельмах*). 2. «Колись, дуже давно, – розповідав нам дід, – Григорій був найдужчим парубком на всю губернію» (*О. Довженко*). 3. «Далеко ще до міста?» – поцікавився чоловік (*І. Цюпа*). 4. «Чудовий Дніпро!» – скаже всякий, хто гляне (*С. Олійник*). 5. Секретар діловито запитував: «Сьогодні будете писати самі чи диктувати?» (*Т. Малярчук*). 6. «Їсти в тебе не знайдеться? – наважився спитати Мацько. – Бо я, крім малини, нічого в роті сьогодні не мав» (*Г. Пагутяк*).

II. Підкресліть особові займенники як члени речення.

**60** I. Складіть і запишіть речення, увівши в них подані цитати – вислови відомих людей.

1. Учітесь, читайте, і чужому навчайтесь, й свого не цурайтесь (*Т. Шевченко, український поет*). 2. Коли не зможу нічим любій вітчизні прислужитись, в усякому разі з усієї сили намагатимусь ніколи ні в чому не шкодити (*Г. Сковорода, український письменник і філософ*). 3. Малоросійство – це не політика і навіть не тактика, лише завжди апріорна й тотальна капітуляція (*Леся Українка, українська поетеса і громадська діячка*). 4. Несправедливість, скоєна відносно однієї особи, є загрозою для всіх (*Ш.-Л. Монтеск'є, французький правник і письменник*). 4. Немає жодних ключів від щастя – двері відчинені завжди (*Мати Тереза, лауреатка Нобелівської премії миру*).



II. Складіть невеликий усний виступ на відповідну тему, ввівши в нього одну з поданих цитат.

### Завдання 3. Виконайте вправи з підручника (Глазова 2017).

**366. Попрацюйте в парах.** Продиктуйте одне одному по два речення. Разом перевірте написане й поясніть розділові знаки.

1. Кожен народ, що дбає про сьогоднішнє й майбутнє, знає, до чого веде руйнування чи зрікання рідної мови (*К. Мотрич*). 2. Доволі малої іскринки бува, щоб просвітлила людська голова, щоб нас охопила турбота не тільки про хліб і роботу (*А. Григорук*). 3. Де степ широкий, наче море, де дише пахощами гай, де небо зоряне й просторе, там мій святий чудовий край (*В. Залізняк*). 4. Якби зібрати всі гарні слова, які мовилися про любов до України, можна було б із них цілий палац звести, хоч зі слів палац не збудуєш (*П. Федотюк*).

- Накресліть схеми записаних речень. Визначте в кожному реченні тип підрядності.
- Позначте у словах орфограми. Написання слів поясніть правилами.

**367.** Перепишіть, уставляючи пропущені літери та розділові знаки. Обґрунтуйте їх уживання.

1. Настала в..сна віє т..плом зі стріх вода капле сонечко світить тане сніг задзюрчали по вул..цях струмочки садки заз..леніли (*Марко Вовчок*). 2. Пр..йшла в..сна в..села в..рба заз..леніла соловейко затьохкав вишні цвітом укрилися (*Б. Грінченко*). 3. Красно гріє в..сняне сонце на ч..стому небі вес..ло стр..бає його довге проміння в прозорому повітрі теплий з полудня віт..р віє понад з..млею і допом..гає сонцю в його роботі (*Панас Мирний*). 4. Оксамитна святкова тиша спов..вала в..сняну землю в цій тиші с..ніло гл..боке бе..донне небо по ньому до самого надзем'я гнувся Чумацький Шлях (*За М. Стельмахом*).

- Прочитайте речення, правильно їх інтонуючи.
- Складіть усне висловлення «Моє місто (село) навесні». Уживайте безсполучникові складні речення.

# Тестові завдання

## для перевірки засвоєння теоретичного матеріалу

### 1. Складне речення – це

- а) синтаксична конструкція, що складається з двох і більше предикативних одиниць, пов'язаних відповідним синтаксичним зв'язком, і становить семантичну, структурну та комунікативну єдність;
- б) синтаксична конструкція, що складається з трьох і більше предикативних одиниць, пов'язаних відповідним синтаксичним зв'язком, і становить семантичну, структурну та комунікативну єдність;
- в) синтаксична конструкція, що складається з двох і більше предикативних одиниць, пов'язаних відповідним синтаксичним зв'язком, і становить лексичну, морфологічну та синтаксичну єдність.

### 2. Правильне визначення складного речення подано в рядку

- а) синтаксична конструкція, що складається з двох і більше предикативних одиниць, пов'язаних відповідним синтаксичним зв'язком, і становить семантичну, структурну та комунікативну єдність;
- б) синтаксична конструкція, що складається з трьох і більше предикативних одиниць, пов'язаних відповідним синтаксичним зв'язком, і становить семантичну, структурну та комунікативну єдність;
- в) синтаксична конструкція, що складається з двох і більше предикативних одиниць, пов'язаних відповідним синтаксичним зв'язком, і становить лексичну, морфологічну та синтаксичну єдність.

### 3. Ознаки складного речення – це всі варіанти, ОКРІМ:

- а) поліпредикативність;
- б) смислова та структурна цілісність;
- в) інтонаційна завершеність;
- г) монопредикативність.

### 4. Не є ознакою складного речення

- а) поліпредикативність;
- б) смислова та структурна цілісність;
- в) інтонаційна завершеність;
- г) полімодальність.

### 5. У котрому варіанті подане неправильне твердження:

- а) поліпредикативність – наявність двох чи кількох предикативних одиниць, що мають структуру простого речення, поєднаних в одне ціле;
- б) складне речення не є механічним поєднанням простих речень, воно побудоване за певною своєрідною схемою;

- в) інтонація залежить від єдності всіх частин, зумовленої змістом, структурою і комунікативною метою висловлюваного в складному реченні;
- г) інтонація не властива всім типам складного речення, вона належить до засобу зв'язку частин безсполучникового складного речення.

*6. У котрому варіанті подане правильне твердження:*

- а) поліпредикативність – наявність двох чи кількох предикативних одиниць, що мають структуру простого речення, поєднаних в одне ціле;
- б) складне речення є механічним поєднанням простих речень, воно побудоване за певною своєрідною схемою;
- в) інтонація не залежить від єдності всіх частин, зумовленої змістом, структурою і комунікативною метою висловлюваного в складному реченні;
- г) інтонація не властива всім типам складного речення, вона належить до засобу зв'язку частин безсполучникового складного речення.

*7. Засоби зв'язку у складному реченні подано у всіх варіантах, ОКРІМ:*

- а) сполучники, сполучні слова;
- б) інтонація;
- в) співвідносні вказівні слова;
- г) семантичні відношення.

*8. Засоби зв'язку у складному реченні подано у всіх варіантах, ОКРІМ:*

- а) порядок частин;
- б) лексичні елементи;
- в) співвідношення форм дієслів-присудків;
- г) семантичні відношення.

*9. Формально-синтаксична структура НЕ репрезентує такий принцип поділу складних речень:*

- а) за наявністю сполучників чи сполучних слів;
- б) за структурою;
- в) за видами сполучних засобів;
- г) за інтонаційними засобами.

*10. Формально-синтаксична структура НЕ репрезентує такий принцип поділу складних речень:*

- а) за наявністю сполучників чи сполучних слів;
- б) за структурою;
- в) за видами сполучних засобів;
- г) за предикативними центрами.

*11. Ознакою складносурядного речення НЕ є:*

- а) рівнозначність предикативних частин;
- б) монопредикативність;
- в) сполучники сурядності;

г) позиція предикативних частин.

*12. Знайдіть неправильне твердження:*

- а) формально елементарні речення складаються з однієї предикативної частини;
- б) формально неелементарні речення складаються з трьох і більше предикативних частин;
- в) речення відкритої структури можна кількісно розширити, доповнити предикативними частинами;
- г) речення закритої структури – поєднують лише дві предикативні частини і виражають зіставні, протиставні та градаційні відношення.

*13. Знайдіть правильне твердження:*

- а) формально елементарні речення складаються з однієї предикативної частини;
- б) формально неелементарні речення складаються з чотирьох і більше предикативних частин;
- в) речення відкритої структури можна кількісно розширити, доповнивши предикативними частинами і виражають зіставні та градаційні відношення;
- г) речення закритої структури – поєднують лише дві предикативні частини і виражають зіставні, протиставні та градаційні відношення.

*14. У складносурядних зіставних реченнях НЕ реалізуються*

- а) власне зіставні відношення;
- б) розподільно-зіставні відношення;
- в) зіставно-наслідкові відношення;
- г) умовно-наслідкові відношення.

*15. Повторювані сполучники не то..., не то; чи то..., чи то є засобом зв'язку в:*

- а) реченнях із відношенням чергування подій чи явищ;
- б) реченнях з відношеннями взаємовиключення;
- в) реченнях із відношенням несумісності подій чи явищ;
- г) реченнях з протиставно-компенсувальними відношеннями;

*16. Ідеться про несумісність чи чергування явищ:*

- а) у реченнях з розділовими сполучниками;
- б) у реченнях з протиставними сполучниками;
- в) у реченнях з приєднувальними сполучниками;
- г) у реченнях з зіставними сполучниками. 1

*17. Виокремлюють такі принципи класифікації складнопідрядних речень:*

- а) логіко-граматичний, логіко-семантичний, формально-граматичний;
- б) логіко-граматичний, структурно-семантичний, формально-семантичний;
- в) логіко-граматичний, структурно-граматичний, семантично-граматичний;

г) логіко-граматичний, структурно-семантичний, формально-граматичний;

*18. У котрому варіанті подане неправильне твердження:*

- а) відповідно до логіко-граматичного принципу типи складнопідрядних речень визначаються за функціонально-семантичними відношеннями між головною і підрядною частинами, при цьому враховуються структурні показники складного речення в цілому;
- б) формально-граматичний принцип враховує засоби зв'язку підрядної і головної частини цих речень, згідно з яким серед складнопідрядних речень розрізняють безсполучникові, сполучникові і складнопідрядні речення із сполучними словами;
- в) структурно-семантичний принцип базується на урахуванні структурних і семантичних співвідношень між підрядною і головною частинами цих речень;
- г) у складнопідрядних реченнях нерозчленованої структури зв'язок підрядної частини з головною здійснюється за допомогою семантичних функціональних сполучників і співвідносних слів.

*19. У котрому варіанті подане правильне твердження:*

- а) відповідно до логіко-граматичного принципу типи складнопідрядних речень визначаються за функціонально-семантичними відношеннями між головною і підрядною частинами, при цьому структурні показники складного речення не враховуються;
- б) формально-граматичний принцип враховує засоби зв'язку підрядної і головної частини цих речень, згідно з яким серед складнопідрядних речень розрізняють безсполучникові, сполучникові і складнопідрядні речення із сполучними словами;
- в) структурно-семантичний принцип базується на урахуванні структурних і семантичних особливостей підрядної частини речень;
- г) у складнопідрядних реченнях нерозчленованої структури зв'язок підрядної частини з головною здійснюється за допомогою семантичних функціональних сполучників і співвідносних слів.

*20. У котрому варіанті подане правильне твердження:*

- а) у складнопідрядних реченнях розчленованої структури підрядна частина пов'язується з підрядною за допомогою асемантичних сполучників;
- б) до складнопідрядних речень розчленованої структури належать речення з підрядними часу, умови, причини, мети, місця, наслідковими, допустовими, порівняльними, а також складнопідрядні речення з підрядними супровідними;
- в) складнопідрядні речення розчленованої структури – це підрядні речення присубстантивно-атрибутивні; займенниково-співвідносні, з'ясувальні;
- г) підрядна частина у складнопідрядних реченнях нерозчленованої структури може функціонувати без підрядної і стосується змісту всього головного речення.

*21. У котрому варіанті подане неправильне твердження:*

г)у складнопідрядних реченнях розчленованої структури підрядна частина пов'язується з підрядною за допомогою асемантичних сполучників;  
а)до складнопідрядних речень розчленованої структури належать речення з підрядними часу, умови, причини, мети, місця, наслідковими, допустовими, порівняльними, а також складнопідрядні речення з підрядними супровідними;  
а)складнопідрядні речення нерозчленованої структури – це підрядні речення присубстантивно-атрибутивні; займенниково-співвідносні, з'ясувальні;  
а)підрядна частина у складнопідрядних реченнях нерозчленованої структури пояснює слова чи словосполучення головної частини, яке потребує доповнення, уточнення, розширення, конкретизації, а сама головна частина таких речень, потребуючи уточнення, доповнення, продовження, не може функціонувати без підрядної.

*22. Розрізняють два види супідрядності:*

- а)однотипну й різнотипну;
- а)відкрити й закрити;
- г)однорідну й неоднорідну;
- а)розчленованої структури, нерозчленованої структури.

*23. У котрому рядку наведене неправильне твердження:*

- а)однорідність підрядних частин у супідрядних складних реченнях може супроводжуватися випущенням другого чи взагалі наступного із сполучників підрядності, а зв'язок між підрядними частинами у таких випадках виражається за допомогою або сполучників сурядності, або безсполучникове;
- а)однорідна супідрядність – це така супідрядність, коли підрядні частини, що належать до тієї самої головної частини, є однорідними;
- г)підрядні частини в однорідних супідрядних реченнях приєднуються до головної частини завжди за допомогою однакових сполучників;
- а)іноді однорідні підрядні частини приєднуються до головної за допомогою різних сполучників чи сполучних слів, але сполучники і сполучні слова при цьому обов'язково є однотипними, а самі підрядні частини відповідають на однакові питання.

*24. У котрому рядку наведене правильне твердження:*

- г)однорідність підрядних частин у супідрядних складних реченнях може супроводжуватися випущенням другого чи взагалі наступного із сполучників підрядності, а зв'язок між підрядними частинами у таких випадках виражається за допомогою або сполучників сурядності, або безсполучникове;
- а)неоднорідна супідрядність – це така супідрядність, коли підрядні частини, що належать до тієї самої головної частини, перебувають у зв'язку послідовної супідрядності;
- а)підрядні частини в однорідних супідрядних реченнях приєднуються до головної частини завжди за допомогою однакових сполучників;

а) іноді однорідні підрядні частини приєднуються до головної за допомогою різних сполучників чи сполучних слів, не завжди однотипних, а самі підрядні частини також можуть відповідати на різнотипні запитання.

*25. До контамінованих складнопідрядних багатокomпонентних речень не належать речення:*

- г) з послідовною підрядністю й сурядністю;
- а) з неоднорідною супідрядністю і послідовною підрядністю;
- а) з подвійною супідрядністю;
- а) з послідовною підрядністю і однорідною супідрядністю.

*26. Для безсполучникових складних речень НЕ характерна така ознака:*

- г) семантична одноплановість;
- а) відсутність сполучників чи сполучних слів;
- а) семантична багатоплановість;
- а) менш тісна пов'язаність предикативних частин.

*27. У безсполучниковому реченні інтонація може бути:*

- а) однотипною, різнотипною, зіставлення й протиставлення;
- а) з'ясувальною, перелічувальною, висхідною й нисхідною;
- г) з'ясувальною, перелічувальною, зумовленості, зіставлення й протиставлення;
- а) з'ясувальною, перелічувальною, однотипною, різнотипною.

*28. До безсполучникових складних речень з однотипними частинами належать такі безсполучникові складні речення однорідного складу, що характеризуються:*

- а) перелічувальною та з'ясувальною інтонацією;
- г) перелічувальною та протиставною інтонацією;
- а) перелічувальною та інтонацією зумовленості;
- а) з'ясувальною та протиставною інтонацією.

*29. Знайдіть неправильне твердження:*

- а) своєю будовою і значенням безсполучникові складні речення з однотипними частинами дуже близькі до складносурядних речень, співвідносні із ними;
- а) складні безсполучникові речення з перелічувальними відношеннями, що означають одночасність перелічуваних явищ, характеризуються однотипними формами дієслів-присудків в їхніх предикативних частинах та перелічувальною інтонацією після кожної з них;
- г) до безсполучникових складних речень з однотипними частинами належать складні речення, предикативні частини яких поєднуються в одне ціле зумовленою та пояснювальною інтонацією;
- а) до безсполучникових складних речень з різнотипними частинами належать складні речення неоднорідного складу, предикативні частини яких поєднуються в одне ціле такими засобами, як порядок розташування частин,

співвідношення видо-часових і способових форм дієслів-присудків та типізовані спеціалізовані лексичні елементи.

*30. Знайдіть правильне твердження:*

- а) своєю будовою і значенням безсполучникові складні речення з однотипними частинами дуже близькі до складнопідрядних речень, співвідносні із ними;
- г) складні безсполучникові речення з перелічувальними відношеннями, що означають одночасність перелічуваних явищ, характеризуються однотипними формами дієслів-присудків в їхніх предикативних частинах та перелічувальною інтонацією після кожної з них;
- а) до безсполучникових складних речень з однотипними частинами належать складні речення, предикативні частини яких поєднуються в одне ціле зумовленою та пояснювальною інтонацією;
- а) до безсполучникових складних речень з однотипними частинами належать складні речення неоднорідного складу, предикативні частини яких поєднуються в одне ціле такими засобами, як порядок розташування частин, співвідношення видо-часових і способових форм дієслів-присудків та типізовані спеціалізовані лексичні елементи.

*31. Серед складних безсполучникових речень із перелічувальними відношеннями можна виділити два різновиди:*

- г) речення, що означають одночасність перелічуваних явищ; речення, що виражають часову послідовність дій, явищ;
- а) речення, що означають одночасність перелічуваних явищ; речення, що виражають протиставленість дій, явищ;
- а) речення, що означають одночасність перелічуваних явищ; речення, що виражають зіставлюваність дій, явищ;
- а) речення, що означають чергування перелічуваних явищ; речення, що виражають зворотну часову послідовність дій, явищ.

*32. У безсполучниковому складному реченні кома ставиться*

- а) між однотипними частинами із зіставно-протиставними відношеннями;
- а) коли між предикативними частинами цих речень існують з'ясувально-об'єктні, означальні, а також причинові відношення;
- г) між предикативними частинами безсполучникових речень з однотипними частинами, коли вони семантичне тісно пов'язані між собою і означають одночасність перелічуваних явищ, часову послідовність дій, перелік їх;
- а) між різнотипними частинами, що виражають часові, умовні, наслідкові, порівняльні відношення.

*33. У безсполучниковому складному реченні двокрапка ставиться*

- а) між однотипними частинами із зіставно-протиставними відношеннями;
- г) коли між предикативними частинами цих речень існують з'ясувально-об'єктні, означальні, а також причинові відношення;

- а) між предикативними частинами безсполучникових речень з однотипними частинами, коли вони семантичне тісно пов'язані між собою і означають одночасність перелічуваних явищ, часову послідовність дій, перелік їх;
- а) між різнотипними частинами, що виражають часові, умовні, наслідкові, порівняльні відношення.

34. У котрому варіанті подано правильне твердження:

- а) безсполучникові складні речення – це такі складні речення, предикативні частини яких втратили сполучники чи сполучні слова, а поєднуються ритмомелодійними засобами, інтонацією;
- а) безсполучникові складні речення – це такі складні речення, предикативні частини яких об'єднуються в одне синтаксичне і семантичне ціле лише інтонацією;
- г) безсполучникові складні речення – це такі складні речення, предикативні частини яких об'єднуються в одне синтаксичне і семантичне ціле не за допомогою сполучників і сполучних слів, а ритмомелодійними засобами, інтонацією, поряд з якими можуть виступати і деякі інші засоби;
- а) безсполучникові складні речення – це такі складні речення, предикативні частини яких об'єднуються в одне синтаксичне і семантичне ціле за допомогою співвідношення видо-часових форм, порядку розташування компонентів.

35. Між частинами складносурядних речень ставиться тире:

- г) якщо друга частина складносурядного речення виражає наслідок або висновок того, про що говориться в першій частині;
- а) якщо вони з'єднані сполучниками *а, але, проте, все ж, однак* і рідше єднальними *і, та*;
- а) якщо предикативні частини виражають одночасність перелічуваних явищ, часову послідовність дій, перелік їх;
- а) якщо вони виражаються часові, умовні, наслідкові, порівняльні відношення.

36. Знайдіть неправильне твердження:

- а) власне атрибутивні речення – різновид складнопідрядних присубстантивно-атрибутивних речень, головна частина яких обов'язково вимагає підрядної, бо означуваний іменник її, маючи надто загальне значення, потребує конкретизації;
- а) атрибутивно-поширювальні речення – різновид складнопідрядних присубстантивно-атрибутивних речень, головна частина яких може обійтися без підрядної частини, оскільки остання подає про означуваний іменник лише додаткові відомості;
- а) засобом зв'язку предикативних частин присубстантивно-атрибутивних речень є сполучні слова-займенники *який, чий, котрий, що, хто* та сполучні слова-прислівники *де, куди, звідки, коли, як*, а також сполучники *що, щоб, мов, немов, наче, неначе, ніби*;

г)складнопідрядні речення з підрядними присубстантивно-атрибутивними – це такі речення, у яких підрядна частина, відповідаючи на питання *який? яка? яке?*, стосується іменника чи дієслова, що входить до складу головної частини і означає його.

*37. Знайдіть правильне твердження:*

а) власне атрибутивні речення – різновид складнопідрядних присубстантивно-атрибутивних речень, головна частина яких не завжди вимагає підрядної, оскільки означуваний іменник її не обов'язково потребує конкретизації;

г) атрибутивно-поширювальні речення – різновид складнопідрядних присубстантивно-атрибутивних речень, головна частина яких може обійтися без підрядної частини, оскільки остання подає про означуваний іменник лише додаткові відомості;

а) засобом зв'язку предикативних частин атрибутивно-поширювальних речень є сполучні слова-займенники *який, чий, котрий, що, хто* та сполучні слова-прислівники *де, куди, звідки, коли, як*, а також сполучники *що, щоб, мов, немов, наче, неначе, ніби*;

а) складнопідрядні речення з підрядними присубстантивно-атрибутивними – це такі речення, у яких підрядна частина, відповідаючи на питання *який? яка? яке?*, стосується іменника чи дієслова, що входить до складу головної частини і означає його.

*38. Знайдіть неправильне твердження:*

а) власне атрибутивні речення – різновид складнопідрядних присубстантивно-атрибутивних речень, головна частина яких обов'язково вимагає підрядної, бо означуваний іменник її, маючи надто загальне значення, потребує конкретизації;

г) атрибутивно-поширювальні речення – різновид складнопідрядних присубстантивно-атрибутивних речень, головна частина яких не може обійтися без підрядної частини;

а) засобом зв'язку предикативних частин присубстантивно-атрибутивних речень є сполучні слова-займенники *який, чий, котрий, що, хто* та сполучні слова-прислівники *де, куди, звідки, коли, як*, а також сполучники *що, щоб, мов, немов, наче, неначе, ніби*;

а) складнопідрядні речення з підрядними присубстантивно-атрибутивними – це такі речення, у яких підрядна частина, відповідаючи на питання *який? яка? яке?*, стосується іменника чи субстантивованого слова, що входить до складу головної частини і означає його.

*39. Розрізняють такі види складнопідрядних речень з підрядними присубстантивно-атрибутивними:*

а) власне атрибутивні, заперечно-атрибутивні;

а) уточнювально-атрибутивні, атрибутивно поширювальні;

а) власне атрибутивні, атрибутивно пояснювальні;

г) власне атрибутивні, атрибутивно поширювальні.

40. Підрядні частини складнопідрядних речень з підрядними часу

*НЕ* вказують на:

- г) часову несумісність дій;
- а) одночасність виконання дій;
- а) наступність виконання дій;
- а) передування дій.

41. Термін **складне речення** усталився в

- г) середині 30-их років ХХ ст.;
- а) середині 30-их років ХІХ ст.;
- а) середині 50-их років ХІХ ст.
- а) середині 50-их років ХХ ст.

42. Ознаки складного речення *НЕ* подано у варіанті:

- а) поліпредикативність;
- а) смислова цілісність;
- а) інтонаційна завершеність;
- г) структурна різнооформленість.

43. У котрому варіанті подане правильне твердження:

- а) поліпредикативність – наявність однієї предикативної одиниці, що має структуру простого речення;
- г) складне речення не є механічним поєднанням простих речень, воно побудоване за певною своєрідною схемою;
- а) інтонація не залежить від єдності всіх частин, зумовленої змістом, структурою і комунікативною метою висловлюваного в складному реченні;
- а) інтонація не властива всім типам складного речення, вона належить до засобу зв'язку частин безсполучникового складного речення.

44. Засоби зв'язку у складному реченні подано у варіанті:

- а) предикативні компоненти;
- а) модальні структури;
- г) співвідносні вказівні слова;
- а) семантичні відношення.

45. У складному реченні **Наша хата трьома вікнами дивиться на широку вулицю, що вливається у великий вигін** засобами зв'язку є:

- г) сполучні слова;
- а) сполучники підрядності;
- а) безсполучниковий зв'язок;
- а) сполучники сурядності.

46. У складному реченні **І стонадцятий сніг ті поля притрусив, і уже прилетять не ті самі лелеки** засобами зв'язку є:

- г)сполучники сурядності;
- а)сполучники підрядності;
- а)безсполучниковий зв'язок;
- а)модальні частки.

47. У складному реченні **Він обтер мокре чоло рукавом свитки і глянув на небо, на журавлів, що пролетіли, курликаючи в блакитній високості засобами зв'язку є:**

- г)сполучні слова;
- а)сполучники підрядності;
- а)безсполучниковий зв'язок;
- а)сполучники сурядності.

48. Двокрапка має бути в реченні:

- г)Мені нагадують людські серця крихке й тоненьке серце олівця зламати легко застругати важче, списати неможливо до кінця.
- а)В руках вихователя слово такий же могутній засіб як музичний інструмент в руках музиканта як фарби в руках живописця як різець і мармур в руках скульптора.
- а)Як без скрипки немає музики без фарби і пензля живопису без мармуру й різця скульптури так без живого трепетного слова немає школи педагогіки.
- а)Слово це ніби той місток через який наука виховання переходить у мистецтво майстерність.

49. Пунктуаційна помилка є в реченні:

- г)А порядки в нього круті, корабельні, протягом ночі – вахта, а на ранок вся оптика мусить бути в чохлах, двір підметений; на камбузі все повинно блищати.
- а)Так і в поезії, так і в житті людському: крізь порох, труд і піт, крізь сумніви і втому ми здобуємо свою височину.
- а)Якщо ви не вмієте відчувати радість дитини і її силу, то повинні знати, що найвища радість – це радість переборених труднощів, досягнутої мети, розкритої таємниці.
- а)Безсмертні всі: цей виховав дитину, той пісню написав, хоч і єдину, а той, що не зумів цього зробити, коло дороги посадив ялину.

50. Пунктуаційна помилка є в реченні:

- г)А відомо про це її коханцеві, чи ні я сказати не готовий.
- а)Це почулося за спинами нападників, і за мить поруч виріс пузань із залізаним пробормом.
- а)Перше, що ви зробили, – помчали ловити мене.
- а)Але якщо пальто не розстебнути, в критичний момент вихопити не встигне, і доведеться маневрувати.

51. Пунктуаційної помилки немає в реченні:

- г) Тут раптом відчинилися двері – і увійшов четвертий.  
а) Хай вітер знамена колише, й співають в садах солов'ї.  
а) Крізь вікна залітав спів птахів, і відчувався свіжий запах розквітлих бузків, котрих було повно по городах і попід плотами.  
а) Перша її думка була: що вона в руках татар.

*52. Пунктуаційна помилка є в реченні:*

- а) У Матвієвій хаті, куди щонаочі пробиралися робітники з усього Борислава на нараду, було тихо.  
г) Напівзаплющивши очі, слухав султан спів, і де була тоді його вразлива й чутлива душа того ніхто із простих смертних не знав.  
а) Степ був одноманітний, безмежний, і ніщо не порушувало його тиші.  
а) Улас, щоб припинити свої страждання, зусиллям волі проганяв цей страх.

*53. Знайдіть речення, у якому правильно розставлено розділові знаки при збігу сполучників:*

- г) Я знаю, що коли б отак увійти в темні кімнати і черкнути сірником, як все скочило б раптом на своє місце.  
а) Донька дуже любила свого батька, захищала його і, хоч сама була вбога, та все робила, щоб заспокоїти його старість.  
а) Сукровиця просочилася лише в одному місці, яке Марко жартома називав сливою, бо, коли воно замерзло, то й справді схоже було на сливу.  
а) Йонька довго лежав нерухомо, боячись, що, як тільки він заворушиться, то Тимко, що десь, невіра, притаївся в кущах, знову почне його чистити веслом..

*54.3 трьох предикативних частин складаються всі речення, ОКРІМ (розділові знаки пропущено):*

- г) Молодчина доктор Руді: він собі шкандибає, говорить із тією високою особою не задираючи голови як до святощів, посміхається своїми волосинками уст тоді коли немає ніякої потреби посміхатись; мовчить коли треба балакати.  
а) В тих часах вибирали люди під свої оселі такі місця які, на їх гадку, давали б найпевніший захист перед ворогом та в яких можна б знайти найвигідніші умовини до життя.  
а) Були вони козацького роду то й розуміли вагу небезпеки й були настільки обережні, що на кожну ніч ставили чергою вартових при обох воротах щоб їх ворог не напав зненацька.  
а) Інші робітники були зайняті своїми думками й розмовами а Василь лежав, спершись ліктем на клунок, і, повернувши своє бліде, худе лице з чорним волоссям і чорними, напруженими, журливими очима в той бік де серед земляків своїх лежала Катря не слухав його.

*55. Речення **Череп'яний каганчик що вилупила його Катря з розбитого кашника з каплею рижієвої олії на дні ледве блимав у темному кутку своєю сизою горошиною на кінці гнота пузатий комин заслоняв той***

*підсліпий світ від хатнього мороку на печі хоч сякий-такий світ  
борюкався з темнотою зате хату окривали непроглядні померки...  
(розділові знаки пропущено) складається з*

- г)5 предикативних частин
- а)4 предикативних частин
- а)6 предикативних частин
- а)7 предикативних частин

## Індивідуальні завдання

1. Сурядність і підрядність у сучасному мовознавстві: дискусійні моменти.
2. З історії вивчення складних речень в українському мовознавстві.
3. З історії вивчення складних речень у світовому мовознавстві.
4. Просте речення і частина складного речення (умовно просте речення, предикативна одиниця): спільні та відмінні ознаки.
5. Підрядні сполучники і сполучні слова: способи розмежування.
6. Порівняльні звороти і підрядні означальні речення: способи розмежування.
7. Принципи української пунктуації.
8. Історія української пунктуації.
9. Система розділових знаків у сучасній українській мові та їхні основні функції.
10. Авторські розділові знаки: проблемні аспекти.
11. Явище синтаксичної синонімії в системі складного речення.
- 12.Формально-синтаксичні та семантико-синтаксичні особливості складносурядних речень відкритої структури в сучасній українській мові.
- 13.Специфіка будови, семантики складносурядних речень закритої структури в сучасній українській мові.
- 14.Функційно-стилістичний потенціал складносурядних речень у різностильових текстах.
- 15.Поняття «елементарні й неелементарні» складні речення в сучасній українській мові.
- 16.З історії появи та розвитку складних синтаксичних конструкцій.
- 17.Критерії виокремлення складних ускладнених речень як специфічних синтаксичних одиниць.
- 18.Пунктуація у складнопідрядних неелементарних реченнях.
- 19.Принципи класифікації складних безсполучникових речень у ранніх і сучасних граматичних працях.
- 20.Складні синтаксичні конструкції з різними типами синтаксичного зв'язку (загальна характеристика, стилістичний потенціал та особливості пунктуації).
- 21.Період та його стилістичні можливості в різностильових текстах.
- 22.Невласне пряма мова та її виражальні можливості.

23. Цитата та її форми в перекладних текстах.
24. Нові явища в синтаксисі сучасної української мови.
25. Конструкції експресивного синтаксису, їхній стилістичний потенціал у різностильових текстах.

## **Основні вимоги до оформлення презентацій, рефератів**

**Текст ПРЕЗЕНТАЦІЇ повинен містити усі змістові складники опрацьованого матеріалу.**

**Організація презентації** (визначення суті того, про що необхідно розповісти) повинна передбачати:

- урахування особливостей слухацької аудиторії;
- визначення структури (схеми, сценарію) презентації;
- послідовність викладення матеріалу, добір різноманітних зображень, анімаційних ефектів та інших елементів, що супроводжують виклад.

### **Вимоги щодо структури та змісту матеріалу:**

- викладайте матеріал стисло, з максимальною інформативністю тексту;
- стежте за відсутністю нагромодження, чітким порядком у всьому; ретельно структуруйте інформацію;
- головну ідею абзацу викладайте в першому рядку;
- використовуйте табличні форми запису даних (діаграми, схеми) для ілюстрації важливих фактів, щоб подати матеріал компактно і наочно;
- графіка має органічно доповнювати текст;
- пояснення треба розташовувати якнайближче до ілюстрацій, з якими вони мають одночасно з'являтися на екрані;
- усі текстові дані потрібно ретельно перевірити на відсутність орфографічних, граматичних і стилістичних помилок, дотримуйтеся прийнятих правил скорочень;
- форма представлення інформації повинна відповідати рівню знань слухачів.

**Основні слайди** презентації повинні мати:

- титульний аркуш (слайд №1);
- слайд з фотографією автора і контактною інформацією (напр., прізвище, ім'я, по батькові, факультет, курс, спеціальність, пошта, телефон тощо) (слайд №2); можна об'єднувати слайд № 1 і слайд № 2.

- основні пункти презентації;

- завершальний слайд;

**- максимальна кількість слайдів – 15.**

### **Вимоги до оформлення презентації (PowerPoint):**

- кожен слайд має відображати одну думку;
- текст має складатися з коротких слів та простих речень;
- усього на слайді має бути 6–8 рядків;
- загальна кількість слів на слайді не повинна перевищувати 50;
- дієслова мають бути в одній часовій формі;

- заголовки мають привертати увагу аудиторії та узагальнювати основні ідеї слайда;
- у заголовках можуть бути і великі, і малі літери (а не тільки великі);
- слайди мають бути не надто яскравими, без зайвих «прикрас», які лише заважатимуть ефективному сприйманню інформації;
- підпис до ілюстрації розміщується під нею, а не над нею;
- усі слайди презентації мають бути створені в одному стилі;
- рекомендується використовувати не більше 3–4 різних шрифтів;
- розмір шрифту не повинен бути дрібним. Найбільш «дрібний» для презентації – шрифт 22 пт. Відмовтеся від курсиву. Міжрядковий інтервал – 1,5;
- розміщуйте тільки оптимізовані (стислі) хорошої якості зображення;
- у титульному слайді використання анімації об'єктів не допускається. В інформаційних слайдах анімація не повинна бути нав'язливою.

#### **Загальні критерії до тексту презентацій:**

- повнота розкриття теми;
- структуризація інформації;
- наявність і зручність навігації;
- відсутність граматичних, орфографічних і мовних помилок;
- відсутність фактичних помилок, достовірність поданої інформації;
- наявність і правильність оформлення обов'язкових слайдів (титульний, зміст, про проєкт тощо);
- оригінальність оформлення презентації;
- обґрунтованість і раціональність використання засобів мультимедіа та анімаційних ефектів;
- придатність презентації для обраної цільової аудиторії;
- грамотність використання кольорового оформлення;
- використання авторських ілюстрацій, фонів, фотографій;
- розміщення і комплектування об'єктів; єдиний стиль слайдів.

Не зловживайте **ВЕЛИКИМИ БУКВАМИ**. Особливо в заголовках.

Необхідно дотримуватися **ПРАВИЛА: обсяг текстового наповнення у презентаціях має становити близько 35%**. Доповнювальну інформацію варто залишити для усного виступу та / або подати у вигляді ілюстративного матеріалу (графіків, картинок тощо). Текст презентації повинен бути лаконічний і зрозумілий слухачам (студентам).

#### **Після створення презентації варто зробити самоперевірку:**

- Чи добре сприймається інформація?
- Чи зрозумілі малюнки та ілюстрації, чи достатньо ілюструють вони тему?
- Чи будуть зрозумілими терміни та вислови для аудиторії?
- Чи є завершення презентації таким, що запам'ятовується?

#### **Основні вимоги до оформлення та написання РЕФЕРАТУ:**

1. Обсяг реферату повинен бути 10–15 аркушів формату А-4, подається у рукописному варіанті розбірливим, чітким почерком. Робота має бути охайна, грамотна, під час оформлення обов'язково повинні бути поля.
2. У рефераті студент повинен виявити рівень знань навчального матеріалу з дисципліни «Загальне мовознавство», а для цього необхідно опрацювати рекомендовану літературу. Після цього скласти план викладу підібраної теми і здійснити систематизацію матеріалу.
3. Реферат повинен складатися із вступу, основної частини, висновків та списку використаної літератури (щонайменше 3-4 джерела). У роботі не допускається дослівних запозичень книжкових текстів, крім цитат. У покликаннях необхідно подати повну паспортизацію (за зразком: Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк: ДонНУ, 2012. Том 1, 402 с.).